

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 347.23:342.5(478)(043.2)

OJOGA MARIANA

**GARANTAREA REALIZĂRII DREPTULUI FUNDAMENTAL LA
PROPRIETATE
DE CĂTRE AUTORITĂȚILE PUBLICE DIN REPUBLICA MOLDOVA**

SPECIALITATEA: 552.01 – DREPT CONSTITUȚIONAL

REZUMATUL TEZEI DE DOCTOR ÎN DREPT

CHIȘINĂU, 2022

Teza a fost elaborată în Centrul de Cercetări Juridice al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Conducător științific:

GUCEAC Ion, acad., prof. univ., dr. hab.

Referenți oficiali:

1. CÂRNAȚ Teodor, dr. hab., prof. univ., USM;
2. CLIMOV Ala, dr., conf. univ., UTM.

Membri ai Consiliului Științific Specializat:

1. ARSENI Alexandru, președinte, dr. hab., prof. univ., USM;
2. MOCANU Victor, secretar științific, dr., conf. univ., USM;
3. COSTACHI Gheorghe, membru, dr. hab., prof. univ., AȘM;
4. SLUSARENCO Svetlana, membru, dr., conf. univ., USM;
5. NICHITA Rodica, membru, dr., USM.

Susținerea va avea loc la 18 martie 2022, ora 14:00, în ședința Consiliului Științific Specializat 552.01-21-58 Drept constituțional din cadrul Universității de Stat din Moldova, în incinta Facultății de Drept, mun. Chișinău, str. M. Kogălniceanu, nr. 67, bloc 2, aula 119.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la biblioteca Universității de Stat din Moldova și pe pagina web a Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare <http://www.cnaa.md>

Rezumatul a fost expedit la 11 februarie 2022.

Secretar științific

al Consiliului Științific Specializat:

MOCANU Victor
dr., conf. univ.

Conducător științific:

GUCEAC Ion
acad., prof. univ., dr. hab.

Autor:

OJOGA Mariana
© Ojoga Mariana, 2022

CUPRINS

Reperle conceptuale ale cercetării.....	4
Conținutul tezei.....	8
Concluzii generale și recomandări.....	23
Bibliografie.....	28
Lista publicațiilor autorului la tema tezei.....	30
Adnotare.....	32
Annotation.....	33
Аннотация.....	34

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei abordate. Deși este un drept, cu o istorie aparte în spate, ce mărturisește atitudini diametral opuse față de acesta în diferite perioade ale istoriei, precum și diferite controverse legate de neincluderea sa în textul inițial al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (*în continuare CEDO*), problema proprietății nu este epuizată nici în prezent, aceasta fiind susceptibilă mereu de noi cercetări. Importanța tematicii propusă spre cercetare s-a accentuat în epoca contemporană, când s-a conceptualizat *funcția socială* a proprietății, care justifică intervenția statului în exercitarea acestui drept în numele unui interes general. În acest context, riscurile unor abuzuri sau excese ale autorităților publice, responsabile de garantarea dreptului la proprietate, s-au amplificat, în condițiile intensificării, atât cantitativ, cât și calitativ, a măsurilor de restrângere a dreptului la proprietate. Astăzi, se discută doar despre gradul de intervenție a autorităților publice în exercitarea dreptului la proprietate și a cauzelor care justifică acest interes general. În acest sens, realizarea efectivă a dreptului la proprietate depinde de asumția autorităților publice, implicate în procesul de garantare a acestui drept.

Deși este clară tendința Republicii Moldova de a se integra în clubul democrațiilor europene și de a asana cadrul normativ la standardele europene, totuși parcursul european este unul anevoios, cu multe sincope, astfel încât se atestă o discrepanță sesizabilă între buchea legii și realizarea deplină a dreptului în discuție. Or, la cei 30 de ani de la Declaraarea Independenței, realizarea deplină a dreptului la proprietate, în toate aspectele sale, continuă a fi în unele situații un deziderat și, uneori, chiar dureroasă și sensibilă. Nu putem să facem abstracție de unii indicatori regretabili: la situația din 01 ianuarie 2020, din cele 441 de hotărâri pronunțate împotriva Moldovei, în 128 de cazuri Curtea Europeană a Drepturilor Omului (*în continuare CtEDO*) a constatat încălcarea dreptului la proprietate [20]. În particular, pentru anul 2020 [3], din 32 de hotărâri de condamnare a Republicii Moldova, în 11 hotărâri a fost constatată încălcarea art. 6 în cumul cu art. 1, Protocolul nr. 1 la Convenție și, respectiv, în patru hotărâri - violarea art. 1, Protocolul nr. 1 cu excepția art. 6 CEDO. Situația nu a fost mai bună nici pentru anul 2019 [4]. Acest bilanț al condamnărilor este cu atât mai semnificativ, dacă luăm în considerare sumele astronomice care au fost achitate din bugetul de stat în dosarele respective de violare a dreptului la proprietate: *Ojog și alții contra Moldovei* [10], *Unistar Ventures GMBH contra Moldovei* [11], *Oferta – Plus SRL contra Moldovei* [9].

Faptul că autoritățile publice nu au asigurat garantarea dreptului în discuție se confirmă și prin alte date. În cele 31 de hotărâri pronunțate în 2020, Curtea Constituțională în trei hotărâri (*nr. 3 din 04 februarie 2020, nr. 24 din 08 octombrie 2020, nr. 29 din 26 noiembrie 2020*) a constatat încălcarea dispozițiilor constituționale ale art. 46 din Constituție, iar în două hotărâri, s-a pus în discuție incidența normelor contestate cu ingerința în exercițiul dreptului la proprietate (*nr. 16 din 09 iunie 2020, nr. 18 din 30 iunie 2020*). Pe acest aspect, într-o perioadă mai lungă, datele statistice sunt și mai îngrijorătoare. *Exempli gratia* [8], pentru anii 1995-2016 (în lipsa unor alte date statistice mai recente), din numărul total de hotărâri pronunțate de Curtea Constituțională în materia drepturilor omului, în 32% s-a pus în discuție art. 46 din Constituție. În rapoartele prezentate anual de Avocatul Poporului [1] se înregistrează numeroase plângeri, în care petiționarii invocă diferite situații în care autoritățile publice obstrucționează realizarea dreptului la proprietate, iar în rapoartele privind examinarea petițiilor, întocmite de Parlament [29] și de Guvern [18] - numeroase cereri legate de imposibilitatea realizării dreptului la proprietate. Câmpul

de investigație al acestui studiu a avut ca premisă și constatările din *Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020”* [22], în care se indică faptul că circa 70% dintre agenții economici din Republica Moldova nu au încredere că instanțele judecătorești le vor proteja *dreptul de proprietate*, ceea ce afectează negativ intențiile lor de a investi. Deși această strategie a fost adoptată în 2012, având la bază realitățile de la acea dată, în prezent, cu regret, nu sunt suficiente indicii că din acel moment situația s-a augmentat esențial.

Pornind de la aceste realități care atestă un număr mare de condamnări la Curtea Europeană pentru violarea art.1, Protocolul nr. 1, un cifru impunător de hotărâri ale Curții Constituționale pe tărâmul art. 46 din Constituție, petiții adresate Parlamentului, Guvernului și Avocatului Poporului în care se reclamă imposibilitatea realizării dreptului la proprietate, este evidentă existența unor grave probleme sistemice, precum și necesitatea unui studiu complex cu privire la analiza activității autorităților publice responsabile de garantarea dreptului în discuție. Prin urmare, această teză nu este un exercițiu de teorie juridică, ci este preocupată de identificarea unor soluții care vor contribui la reducerea numărului de încălcări ale dreptului la proprietate și care presupune analiza inadvertențelor și obscurităților legislației Republicii Moldova și a practicilor vicioase și abuzive ale autorităților responsabile de aplicarea cadrului normativ al proprietății, care obstrucționează realizarea acestui drept, precum și formularea unor propuneri de *lege ferenda* în vederea consolidării mecanismului de garantare a dreptului la proprietate și responsabilizării persoanelor vinovate de încălcarea dreptului respectiv.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. Ca rezultat al trecerii în revistă a materialului doctrinar, constatăm că tematica garantării dreptului la proprietate a preocupat numeroși cercetători, care au documentat diferite aspecte ale acestui drept. În același timp, în pofida omagiului științific al acestor lucrări numeroase, unele dintre care sunt axate integral pe acest subiect, cu regret, în opinia noastră, unele aspecte ce țin de garantarea dreptului la proprietate de către autoritățile publice au rămas neexplorate. Or studiile publicate au stăruit prea puțin asupra contribuției autorităților publice în garantarea dreptului la proprietate și identificării *cauzelor și autorităților publice* responsabile de încălcarea art.1, Protocol nr. 1 la Convenție. În condițiile în care numeroase aspecte au rămas nedesluite sau puțin reflectate, studiul de față completează cercetările în domeniu și se preocupă, în principal, de consolidarea mecanismului de garantare a dreptului la proprietate. Astfel, gradul de cercetare științifică a problematicii lansate spre cercetare, în opinia noastră, nu este epuizat.

Ca urmare a investigației complexe a instrumentelor internaționale în domeniu, a literaturii de specialitate și a jurisprudenței relevante, degajată de Curtea de la Strasbourg, de Curtea Constituțională și de instanțele judecătorești, a rapoartelor de activitate ale diferitor instituții publice, studiul multidimensional al garantării dreptului la proprietate se prezintă ca o exigență științifico-practică și se confruntă cu următoarele **probleme de cercetare**:

1) insuficiența lucrărilor științifice complexe și consolidate, ce ar aborda sarcinile autorităților publice responsabile de garantarea dreptului fundamental la proprietate în perioada de proiectare a funcției sociale a dreptului respectiv și ar sistematiza abordările teoretice și practice referitoare la condițiile restrângerii dreptului fundamental la proprietate pentru a identifica sfera de autonomie a autorităților publice în aplicarea unor astfel de măsuri;

2) un număr redus de cercetări, ce ar identifica *cauzele și autoritățile publice* responsabile de încălcarea dreptului la proprietate;

3) lipsa unor lucrări care ar evalua suficiența și eficiența mecanismului de garantare a dreptului la proprietate și a mijloacelor de responsabilizare a persoanelor vinovate de încălcarea dreptului respectiv.

Aceste domenii le considerăm ca fiind neexplorate din punct de vedere științific, teoretic și practic în arealul autohton, iar prin intermediul prezentei lucrări vom identifica unele soluții teoretice și practice care vor contribui la *reducerea numărului de încălcări ale dreptului la proprietate*.

Din aceste motive, **direcțiile principale de cercetare** ale tezei se vor axa pe:

1) analiza activității unor autorități publice, care au un rol mai accentuat în garantarea dreptului la proprietate pentru a depista lacunele legislative, administrative și judecătorești din activitatea acestora, care contribuie la obstrucționarea procesului de realizare a dreptului respectiv;

2) studierea jurisprudenței Curții de la Strasbourg în spețele contra Moldovei pentru a identifica cauzele care constituie drept temei de constatare a încălcării art. 1, Protocolul nr. 1 CEDO și autoritățile publice responsabile de violarea acestui drept;

3) cercetarea cadrului normativ pentru a identifica elementele structurale ale mecanismului de garantare a drepturilor fundamentale și a evalua suficiența și eficiența acestora în garantarea dreptului la proprietate și pentru a depista unele soluții care vor contribui la consolidarea mecanismului respectiv și la responsabilizarea persoanelor vinovate de încălcarea dreptului la proprietate în vederea evitării unor noi încălcări în acest sens.

Scopul lucrării constă în analiza activității autorităților publice (legislative, executive, judecătorești și altele), care au un rol mai deosebit în garantarea realizării dreptului fundamental la proprietate, pentru a depista lacunele legislative și administrative și incongruențele jurisprudențiale, care în final contribuie la violarea dreptului protegit de art. 46 din Constituție, precum și pentru a identifica unele soluții ce vor contribui la consolidarea mecanismului de garantare a dreptului la proprietate și la responsabilizarea persoanelor vinovate de încălcarea dreptului în discuție.

Pentru a atinge scopul enunțat, ne propunem să realizăm următoarele **obiective**:

- analiza literaturii de specialitate în vederea fundamentării doctrinei a naturii juridice a dreptului la proprietate și identificării relației puterii de stat cu dreptul în discuție;

- cercetarea cadrului normativ și studierea jurisprudenței Curții Constituționale pe tărâmul art. 46 din Constituție în vederea: 1) evaluării stadiului de implicare a Republicii Moldova în garantarea dreptului la proprietate; 2) identificării elementelor structurale ale mecanismului de garantare a drepturilor fundamentale pentru a evalua suficiența și eficiența acestora în garantarea dreptului la proprietate; 3) identificării sarcinilor autorităților publice responsabile de garantarea dreptului la proprietate și aprecierii sferei de autonomie a acestor autorități în implementarea măsurilor de restrângere a dreptului respectiv;

- examinarea activității autorităților responsabile de aplicarea legii (autoritatea executivă și cea judecătorească) și studierea practicii Curții Europene a Drepturilor Omului în spețele contra Moldovei în care s-a constatat încălcarea art. 1, Protocolul nr. 1 la Convenție, pentru a identifica *cauzele și autoritățile publice* responsabile de încălcarea dreptului la proprietate;

- formularea unor propuneri de *lege ferenda*, care vizează consolidarea mecanismului de garantare a dreptului la proprietate și responsabilizarea persoanelor vinovate de încălcarea dreptului respectiv și a unor *recomandări* în vederea optimizării activității unor autorități publice, care în final vor contribui la reducerea numărului de încălcări ale dreptului la proprietate.

Problema științifică importantă soluționată constă în identificarea unor soluții pentru a reduce numărul de cazuri de încălcare a dreptului la proprietate de către autoritățile publice.

Metodologia cercetării științifice. Pentru a realiza scopul propus și obiectivele trasate, am utilizat diferite metode de cercetare științifică juridică, în special ne-am axat pe: metoda logică, metoda comparativă, metoda istorică etc., pentru a selecta și a analiza patrimoniul doctrinar științific, pentru a-l sistematiza și a forma propriile opinii față de diferite aspecte ale dreptului la proprietate. Studiul de față se bazează, în principal, pe studierea doctrinei, legislației și a practicii instanțelor judecătorești din Republica Moldova, a Curții Europene a Drepturilor Omului, a Curții Constituționale a Republicii Moldova și, ocazional, a Curții Constituționale a României, astfel încât toată documentarea tezei cuprinde trei linii mari: concepția doctrinei, legislația și jurisprudența.

Noutatea și originalitatea științifică. În baza cercetărilor efectuate au fost:

1) sistematizate abordările teoretice și practice referitoare la condițiile restrângerii dreptului fundamental la proprietate pentru a identifica sfera de autonomie a autorităților publice în aplicarea unor astfel de măsuri, prin prisma condițiilor stabilite la art. 54 din Constituție;

2) extrase unele tendințe și incongruențe jurisprudențiale în litigiile ce izvorăsc din dreptul la proprietate, într-o abordare proprie, distinctă de simpla prezentare clasică a unor hotărâri, în baza inventarului jurisprudențial al Curții de la Strasbourg, al Curții Constituționale și al instanțelor judecătorești;

3) identificate *cauzele și autoritățile publice* responsabile de încălcarea art.1, Protocol nr. 1 la Convenție, în baza jurisprudenței CtEDO în cauzele intentate împotriva Moldovei;

4) formulate unele propuneri de *lege ferenda* în vederea consolidării mecanismului de garantare a dreptului la proprietate și în vederea responsabilizării persoanelor, ale căror acțiuni sau inacțiuni au contribuit la încălcarea Convenției, și unele recomandări care vor contribui la optimizarea activității autorităților publice responsabile de aplicarea și interpretarea cadrului normativ al proprietății.

Semnificația teoretică a lucrării. Rezultatele investigației contribuie la dezvoltarea continuă a teoriei dreptului constituțional în materia dreptului la proprietate și se concretizează în: (i) identificarea premiselor constituționalizării dreptului la proprietate la nivel național și internațional; (ii) stabilirea naturii juridice a dreptului la proprietate; (iii) sistematizarea abordărilor teoretice și practice referitoare la condițiile restrângerii dreptului la proprietate și identificarea sferei de autonomie a autorităților publice în aplicarea măsurilor de restrângere a dreptului respectiv; (iv) identificarea unor noi mijloace de consolidare a mecanismului de garantare a dreptului la proprietate și de responsabilizare a persoanelor vinovate de încălcarea dreptului respectiv.

Valoarea aplicativă constă în următoarele: a) sistematizarea abordărilor teoretice și practice referitoare la condițiile restrângerii dreptului la proprietate poate contribui la aplicarea corectă și unitară de către exponenții autorităților publice a cadrului normativ în procesul de instituire a măsurilor de restrângere a dreptului respectiv; b) identificarea noțiunii de „bun”, a obligațiilor pozitive și negative ale statului din perspectiva judecătorului european poate reduce numărul de condamnări la CtEDO pentru violarea art. 1, Protocol nr. 1; c) aplicarea și interpretarea corectă a cadrului normativ al dreptului la proprietate va contribui la unificarea practicii judiciare și ridicarea calității actului de justiție în litigiile în care este pus în discuție dreptul la proprietate.

Implementarea rezultatelor științifice poate avea loc în:

a) *domeniul științific* – lucrarea reprezintă o sursă științifică necesară doctrinei autohtone pentru dezvoltarea continuă a teoriei dreptului constituțional și constituie reper orientativ pentru o abordare științifică ulterioară mai aprofundată a problemei analizate;

b) *domeniul educațional* – rezultatele ideilor științifice și a concluziilor formulate pot fi utilizate în procesul de instruire în cadrul instituțiilor de învățământ la facultățile cu profil juridic superior, ca suport teoretic în cadrul disciplinelor: drept constituțional, drepturile omului etc.;

c) *domeniul legislativ* – propunerile de *lege ferenda* prezentate pot contribui la consolidarea mecanismului de garantare a dreptului la proprietate și la responsabilizarea persoanelor vinovate de încălcarea acestui drept;

d) *domeniul jurisprudențial* – aplicarea și interpretarea corectă a cadrului normativ al dreptului la proprietate va contribui la unificarea practicii judiciare și ridicarea calității actului de justiție în litigiile în care este pus în discuție dreptul la proprietate;

e) *domeniul economic* – reducerea numărului de condamnări la CtEDO pentru încălcarea art. 1, Protocolul nr. 1 la Convenție va scuti bugetul de stat de necesitatea achitării despăgubirilor aferente acestor condamnări.

Aprobarea rezultatelor. Majoritatea rezultatelor obținute ca urmare a studiului efectuat au fost prezentate și publicate în mai multe reviste științifice naționale: *Legea și Viața*, *Revista Institutului Național al Justiției*, *Revista Națională de Drept*, *Revista Administrare Publică*, precum și din alte țări, inclusiv: *Iscience* (Ucraina) și *Dreptul* (România, Categoria B+) și aprobate la mai multe foruri științifice naționale și internaționale (*International Conference European union's history, culture and citizenship*, 13 th edition, Pitești, România, 21 May 2021).

Publicațiile la tema tezei: 15 (șapte articole în reviste științifice de profil, cu un volum total 6,76 coli de autor și opt comunicări la forumuri științifice naționale și internaționale, cu un volum total de 4,05 coli de autor).

Volumul și structura tezei. Teza este concepută din trei părți. Partea preliminară cuprinde: foaia de titlu, foaia privind dreptul de autor, cuprinsul, adnotările și lista abrevierilor. Partea principală este structurată în: - *introducere* -, care conține următoarele compartimente: actualitatea și importanța problemei propuse spre cercetare, scopul și obiectivele tezei, ipoteza de cercetare, metodologia de cercetare și sumarul capitolelor tezei; - *trei capitole* -, în care sunt expuse pe larg investigațiile științifice proprii cu privire la garantarea dreptului la proprietate de către autoritățile publice din Republica Moldova și finalizează cu o secțiune de sinteză - *concluzii și recomandări* -, în care sunt rezumate cercetările științifice și formulate propuneri de *lege ferenda* și recomandări; în total 178 de pagini text de bază. Partea complementară include: - *bibliografia* -, în care este reflectat suportul doctrinar, documentar, precum și cazuistica utilizată, formată din 591 de titluri, precum și - *anexe* -, în care am expus materiale redudante, ce nu au putut fi discutate *in extenso*.

Cuvinte-cheie: dreptul la proprietate, natura juridică a dreptului la proprietate, mecanism de garantare a dreptului la proprietate, condițiile restrângerii exercițiului dreptului la proprietate, autoritatea legislativă, autoritatea executivă, autoritatea judecătorească, Curtea Constituțională, Avocatul Poporului.

CONȚINUTUL TEZEI

Capitolul 1. **Analiza situației în domeniul garantării dreptului fundamental la proprietate** este axat în principal pe trecerea în revistă a materialului doctrinar preocupat de garantarea dreptului la proprietate și pe abordarea cât mai completă a istoricului reglementării dreptului la proprietate, cu accentul pe perioada contemporană, atât în dimensiunea națională, cât și în cea internațională.

În primul paragraf - *1.1. Dreptul fundamental la proprietate reflectat în cercetările științifice contemporane* -, am monitorizat lucrările științifice, ce abordează problema dreptului fundamental la proprietate. Conceperea acestui compartiment din lucrare a oscilat în principal pe reflectarea lucrărilor din dreptul constituțional și drepturile omului. Tangențial, am analizat unele lucrări din dreptul civil și dreptul administrativ.

Drept punct de plecare pentru investigația de față au servit lucrările din domeniul dreptului constituțional, semnate de cei mai de văză constituționaliști autohtoni: acad. *Ion Guceac, Alexandru Arseni, Teodor Cârnaț*; din doctrina română: *Ioan Muraru, Simina Tănăsescu, Cristian Ionescu, Sorin Curpăn-Vasile, Eufemia Vieriu, Dumitru Vieriu, Bianca Selejan-Guțan, Marieta Safta, Marius Balan*; din doctrina franceză: *Dominique Chagnollaud, Louis Favoreu, Patrick Gaïa și alții*. Deși lucrările celor nominalizați *supra* abordează succint dreptul la proprietate, ca drept fundamental și activitatea autorităților publice, ele se preocupă, în opinia mea, prea puțin de rolul instituțiilor respective în garantarea acestui drept.

Dincolo de aceste studii cu caracter general, în atenție s-au impus lucrările din doctrina *drepturilor omului*, în special cele semnate de: *Alexei Potînga și Gheorghe Costachi, Teodor Cârnaț și Marina Cârnaț, Ion Creangă și Corneliu Gurin*, coaturatul lui *Azarov A., Reuther W., Hüfner K., Rusnac Gh., Saca V.*, în care este analizat minuțios mecanismul juridic de consacrare și protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, accentele fiind puse pe rolul Parlamentului, al Curții Constituționale, al instanței judecătorești, al Avocatului Poporului, al avocaturii, al Procuraturii, al poliției și al societății civile (organizațiilor nonguvernamentale) în garantarea drepturilor fundamentale. Deși aportul acestor lucrări pentru teza de față este inestimabil, nu putem să nu remarcăm că acestea tratează la general rolul autorităților în garantarea drepturilor omului, fără a acorda o atenție detaliată fiecărui drept fundamental, inclusiv dreptului la proprietate.

Inserat în art. 1, Protocolul nr. 1 din CEDO, dreptul la proprietate este obiect de studiu al lucrărilor destinate analizei jurisprudenței CtEDO, în special lucrările semnate de: *Corneliu Bîrsan, Mirela Steluța Croitoru, Karein Reid, Gina Ignat, Jean-François Akandji-Kombe*, în care sunt investigate mai multe aspecte ce țin de garantarea dreptului la proprietate din perspectiva judecătorului european, atât aspecte substanțiale, cât și procedurale.

În contextul cercetării doctorale, au fost studiate o gamă largă de *teze de doctor/doctor habilitat*, susținute în **Republica Moldova** de: *Carolina Cușmir, Marcel Cușmir, Olga Păduraru, Ion Moroșan, Veaceslav Zaporozjan, Eduard Ababei, Mihai Poalelungi, Adrian Morărescu, George Coca, Valeriu Baeșu, Natalia Șciuchina, Natalia Ctitor etc*; în **România**: *Mirela Alexandru Stoian, Elena Boca, Elena Isabela Petre (Stancea), Gabriel Mușetoiu, Ana Nicolcescu, Violeta Vișoreanu etc*; și în **Federația Rusă**: *Александрина М.А., Василянская А.И., Рябов А.А. Царикаева, Ж.М., Шурупов Д.В.*, etc.

Pe acest segment, în special menționăm teza, extrem de valoroasă și apropiată tematicii noastre, semnată de *Carolina Cușmir*, în care s-a evidențiat creșterea numărului de restricții ale

dreptului de proprietate ce se instituie în realizarea unui interes public și extinderea obiectului dreptului de proprietate asupra bunurilor nemateriale, teze pe care le-am reținut și noi în lucrare. De dată recentă, este teza semnată de *Olga Păduraru*, în care autoarea tratează momentele esențiale în constituționalizarea dreptului la proprietate privată în spațiul românesc. O atenție specială este acordată dreptului de proprietate funciară, confiscării, exproprierii și rechiziției bunurilor, ca limite ale dreptului de proprietate privată.

Atât denumirea tezelor de doctor, cât și conținutul lor, ne consolidează convingerea noastră că vectorul cercetărilor respective este orientat spre identificarea garanțiilor, restrângerilor dreptului la proprietate, fără a fi pusă în discuție garantarea acestui drept de către autoritățile publice. Fără a contesta valoarea acestor lucrări, care reprezintă o pistă esențială pentru cercetarea de față, considerăm că obiectul cercetării de față se justifică, în condițiile în care sunt studiate succint sau fragmentar aspecte ce țin de garantarea dreptului la proprietate de către autoritățile publice. De altfel, într-un mod lacunar se face apel la cazuistica CtEDO și a Curții Constituționale privind dreptul la proprietate.

Rolul autorităților publice în garantarea drepturilor omului este abordat în teza semnată de *Ion Moroșan*, în care autorul cercetează misiunea Curții Constituționale, a Avocatului Poporului, a autorității judecătorești și a contenciosului administrativ. La fel și teza susținută de *Elena Isabela Petre (Stancea)* este axată pe analiza rolului autorităților publice (autoritatea legislativă, Curtea Constituțională, Avocatul Poporului, Institutul Național în Combaterea Discriminării, autoritatea judecătorească) în garantarea drepturilor fundamentale. O analiză specială a rolului Curții Constituționale în garantarea drepturilor fundamentale este acordată în teza de doctor a lui *Veaceslav Zaporojan*. Deși în aceste lucrări este analizat rolul autorităților publice în garantarea drepturilor fundamentale, constatăm că rolul acestora în asigurarea dreptului la proprietate este studiat modest, fără a fi scoase în evidență particularitățile ce țin de garantarea dreptului în discuție.

Cel de-al doilea paragraf din lucrare - *1.2. Evoluția istorică și premisele consfințirii dreptului la proprietate la nivel internațional și național*-, este centrat în principal pe analiza evolutivă a cadrului normativ al dreptului la proprietate, cu accentul pe perioada contemporană, atât în dimensiunea națională, cât și în cea internațională, pentru a conceptualiza premisele constituționalizării dreptului la proprietate ca drept fundamental al omului și a accentua unele tendințe care s-au manifestat în reglementarea acestui drept.

Am început această secțiune cu reflectarea celor mai arhaice acte scrise, în care a fost reglementat dreptul la proprietate: *Legile lui Urukagina* (2360 î.Hr.), *Codul lui Ur-Nammu* (2050 î.Hr.), *Codul Lipit-Ishtar* (1850 î.Hr.), *Legile din Eșnunna* (1800 î.Hr.), *Codul Hammurabi în Babilonia*, *Constituțiile lui Solon* (620 î.Hr.); *Legea celor XII table etc.* Reflectarea actelor respective ne-a permis să percepem conceptul proprietății în forma sa originară și denotă tendința de a apăra proprietatea și a-i pedepsi pe cei care atentează la ea încă din etapele cele mai incipiente, spre conturarea unei tendințe clare de neintervenție a statului în exercitarea acestui drept. Precum susține și Sergiu Brînză [2, pag. 7], „aceste monumente legislative nu au rămas literă moartă, ci constituie baza de la care pornește dezvoltarea reglementărilor cu privire la dreptul de proprietate”.

În feudalism, dezvoltarea relațiilor comerciale a fost stopată de starea de fapt a dreptului la proprietate. Acest blocaj comercial i-a determinat pe juriști să apeleze la doctrina romană, astfel încât din secolul al XII-lea începe să se schimbe starea de lucruri. *Magna Charta Libertatum* (1215), *Petiția drepturilor* (1628), *Bill-ul drepturilor* sau *Bill of right* (1689) reprezintă primele

încercări de a institui anumite garanții dreptului la proprietate privată pentru a limita puterea statului asupra acestui drept.

Pe măsură ce se apropia Epoca Renașterii, se producea o schimbare a viziunilor, inclusiv asupra instituției dreptului la proprietate, și care începea să pună accent pe concepția dreptului natural. *Codurile civile* al Franței și al Prusiei, *Declarația drepturilor și îndatoririlor omului* din 12 iunie 1776, *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* din 26 august 1789 puneau accent pe caracterul inviolabil și sacru al dreptului la proprietate.

Deși convingerile despre dreptul la proprietate în Europa și America de Nord erau similare, dezvoltarea relațiilor capitaliste a catalizat apariția unor disparități în sistemele de drept ale statelor în domeniul drepturilor patrimoniale. Această disparitate s-a manifestat cel mai clar în ceea ce privește obiectul și conținutul dreptului de proprietate [13, pag. 50].

Totodată, în sec. al XIX-lea, odată cu dezvoltarea doctrinei *solidarității sociale*, s-a conștientizat următorul fapt: concepția naturalistă și caracterul absolut al dreptului la proprietate nu mai fac față noilor provocări impuse de dezvoltarea socială a societății capitaliste. În consecință, dreptul la proprietate este complinit cu o *funcție socială* spre beneficiul general, care justifică intervenția statului în exercitarea acestuia pentru realizarea unui interes public.

Pornirea de apropiere a sistemelor de drept sub influența globalizării, care s-a accelerat brusc la sfârșitul sec. al XX-lea, nu a ocolit dreptul la proprietate [6, pag. 34]. Astfel, primele tentative de a construi un sistem al dreptului la proprietate la nivel internațional a fost *Declarația Universală a Drepturilor Omului*. Acestui act i-au urmat trei direcții de dezvoltare: *mondial, regional și național*.

Sistemul *european* de protecție a drepturilor omului are la bază *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*, semnată la Roma la 04 noiembrie 1950. Deși dreptul la proprietate a fost inclus inițial în proiectul Convenției, acesta ulterior a fost exclus, din cauza concepțiilor politice contradictorii: ca drept individual sau ca drept având mai mult o funcție socială, precum și din dorința statelor de a avea deplină libertate de acțiune în acest domeniu, care atinge chestiuni economice specifice [21, pag.1]. Eșecul de a include dreptul la proprietate în Convenție a provocat numeroase nemulțumiri, iar, ca rezultat, a fost elaborat Protocolul nr. 1 la CEDO, care în articolul 1 se ocupă de reglementarea dreptului la proprietate.

Deși primul alineat al articolului 1 din Protocolul respectiv sugerează o concepție liberală a dreptului la proprietate, celelalte două fraze ale alineatului 2 se preocupă de necesitatea respectării principiului echilibrului dintre interesele publice și cele particulare și nu se axează în prim-plan pe protecția dreptului la proprietate, ci pe *funcția* lui *socială*, astfel orientându-se spre o concepție a dreptului la proprietate orientată social.

Pe *plan național*, evoluția dreptului la proprietate de la un concept până la transformarea sa în instituție juridică a fost determinată de tendințele conturate pe plan internațional și grefată de specificul național. Radiografierea textelor de lege în dinamica apariției acestora în plan național în vederea evidențierii premiselor care au servit temei pentru constituționalizarea dreptului la proprietate relevă faptul că, până în secolul al XVIII-lea, când s-a cristalizat noțiunea de constituție, dreptul la proprietate era reglementat mai mult prin intermediul cutumelor, cu anumite excepții. Însă în sec. al XIX-lea, discursul juridic relativ la drepturile omului, inclusiv la dreptul la proprietate, din spațiul internațional a conturat și în plan național noi repere în materia garantării dreptului la proprietate (Constituția României din 1866, 1923).

După depășirea perioadei sovietice, în care dreptul la proprietate a cunoscut o perioadă foarte cruntă, un atare dialog între ordinea juridică națională și cea internațională, s-a intensificat odată cu declararea independenței Republicii Moldova. Eforturile suveranului de a institui dreptul la proprietate privată s-au materializat înainte de elaborarea Legii Supreme, prin adoptarea *Legii cu privire la proprietate* (abrogată la 30 martie 2007). Adoptată într-o perioadă de euforie legislativă și recunoscând în calitate de obiect al dreptului la proprietate privată terenurile, această lege a preschimbât viziunea despre proprietatea privată, atât de mult negată în regimul anterior. Pentru a răspunde logicii economiei de piață, au fost adoptate numeroase acte legislative prin care s-a instituit mecanismul de privatizare.

Cadrul normativ al dreptului la proprietate privată a fost consolidat prin adoptarea, la 25 decembrie 1991, a *Codului funciar*. În condițiile în care în perioada sovietică dreptul de proprietate asupra terenurilor aparținea doar statului, iar cetățenii aveau doar dreptul de folosință asupra acestora, Codul funciar a devenit actul legislativ principal pentru desfășurarea și inițierea reformei funciare [5, pag. 13]. Tabloul sistemului dreptului de proprietate privată a fost întregit la scurt timp prin adoptarea *Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, nr. 1225-XII din 08 decembrie 1992*, prin care statul și-a asumat angajamentul de a repune în drepturile patrimoniale victimele represiunilor politice ale regimului totalitar.

Adoptarea, la 29 iulie 1994, a Constituției și proclamarea în art. 9 a dreptului la proprietate privată a conferit acestuia o consacrare la nivel constituțional. În condițiile în care Constituția din 1978 nu recunoștea dreptul de proprietate privată, autorii proiectului Constituției s-au preocupat îndeosebi de instituirea garanțiilor acestui drept, care au fost inserate în art. 46, în special în ceea ce ține de confiscarea averii și exproprierea bunurilor pentru cauză de utilitate publică.

Ca regulă, reglementările constituționale în materia dreptului la proprietate ținesc următoarele tendințe generale: **1)** includerea normelor privind proprietatea privată nu numai în capitolele privind drepturile fundamentale ale omului (*art. 46*), ci și în capitolele de bază care să definească bazele fundamentale ale statului și ale societății (*art. 9*) și/sau în capitole ce țin de economie (*art. 127, 128*); **2)** stabilirea subiectului dreptului la proprietate privată sau publică (*art. 127 alin. (2)*); **3)** restrângerea gamei de obiecte ale dreptului la proprietate privată prin enumerarea în constituții a obiectelor de proprietate publică, care nu pot fi proprietate privată (*art. 127 alin. (4)*); **4)** restricționarea dreptului la proprietate privată de factori sociali și de mediu (*art. 46 alin. (5)*); **5)** evidențierea regulilor special dedicate garantării dreptului la proprietate privată (*art. 46, alin. (2)-(4)*).

Totodată, normele constituționale s-au preocupat de a pune pe seama autorităților publice sarcina de garantare a drepturilor omului și de a institui cele mai importante elemente ale mecanismului de garantare a drepturilor respective: interdicția de revizuire a Constituției, care are ca efect suprimarea sau diminuarea drepturilor și libertăților (*art. 142 alin. (2)*); prioritatea dreptului internațional și european în materia drepturilor omului (*art. 4*); controlul constituționalității legilor (*art. 135*); accesul la justiție (*art. 20*); contenciosul administrativ (*art. 53 alin. (1)*).

Legile adoptate ulterior au contribuit cu precădere la constituționalizarea deplină a dreptului la proprietate și la stabilirea unor garanții suplimentare în exercitarea dreptului în discuție, e.g.: Legea cadastrului bunurilor imobile, Legea exproprierii pentru cauză de utilitate publică, Legea condominiului fondului locativ, Legea cu privire la rechizițiile de bunuri și prestările de servicii în interes public. Codul civil, adoptat la 06 iunie 2002, enunță aceleași reguli,

incluse în normele constituționale, în materie de garanții, în special ce ține de exproprierea pentru cauză de utilitatea publică, imposibilitatea confiscării bunurilor licite. Radiografierea acestor texte de lege în dinamica apariției constituie premisele constituționalizării dreptului la proprietate în toate ramurile de drept.

Totodată, cadrul normativ s-a dezvoltat fie în direcția consolidării garanțiilor dreptului la proprietate, prin adoptarea unor legi (e.g. *Legea cu privire la Curtea Constituțională, nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994*; *Legea cu privire organizarea judecătorească, nr. 514-XIII din 06 iulie 1995*; *Legea contenciosului administrativ, nr. 793-XIV din 10 februarie 2000*); fie prin instituirea unor noi mijloace de garantare a drepturilor fundamentale împotriva abuzurilor autorităților publice (*Legea cu privire la avocații parlamentari, nr. 1349 din 17 octombrie 1997*).

Așadar, în primii ani de Independență, după eliberarea de sub controlul metropolei sovietice, a avut loc un proces intens de legiferare cu caracter revoluționar, pornind de la necesitatea creării cadrului normativ în toate domeniile de activitate și de la faptul că Republica Moldova s-a declarat aptă pentru a recunoaște proprietatea privată. După ratificarea Convenției în 1997, autoritățile naționale s-au antrenat într-un proces perpetuu de remodelare a instituțiilor de drept intern în vederea compatibilizării acestora cu standardele stabilite la scară internațională, scopul imediat fiind de a asigura efectivitatea dreptului la proprietate, iar efectul de constituționalizare s-a extins asupra tuturor ramurilor de drept.

Prin urmare, evoluția reglementărilor privind dreptul la proprietate de la origini până în prezent nu este o istorie a unui marș triumfal, ci o istorie a unei lupte care ar contracara abuzurile din partea suveranului. Perioada contemporană este marcată de proclamarea acestuia în cele mai importante acte ale drepturilor omului și de constituționalizarea la nivel național a dreptului la proprietate, tendință care a fost și mai accentuată de dezvoltarea regimurilor totalitare, în care dreptul respectiv a fost încălcat în modul cel mai abuziv. Totodată, concepția dreptului de proprietate în perioada contemporană este marcată de renunțarea la caracterul absolut, conturat în perioada modernă, spre reliefaarea unei funcții sociale și chiar de mediu a acestuia și de consolidarea mijloacelor de garantare a dreptului.

În final, am determinat gradul de investigație a temei, care este unul destul de vast, însă cu unele aspecte neexplorate, ceea ce a constituit o premisă pentru formularea problemei științifice ce urmează a fi rezolvată și schițarea direcțiilor de soluționare a acesteia.

Capitolul 2, cu genericul **Dreptul la proprietate în cadrul sistemului de drepturi fundamentale ale omului**, este destinat analizei dreptului la proprietate ca drept fundamental, prin identificarea mecanismului de garantare, a condițiilor restrângerii acestui drept și a celor mai severe măsuri de restrângere. Structural, capitolul este constituit din cinci secțiuni, axate pe investigațiile științifice proprii și una de sinteză.

Prima secțiune a celui de-al doilea capitol, *Delimitări conceptuale cu privire la evoluția obiectului, naturii juridice și a definiției dreptului fundamental la proprietate*, începe cu scurte delimitări conceptuale ale dreptului la proprietate: ca drept subiectiv și ca drept fundamental, pentru a fundamenta o definiție a ultimei categorii. Din definițiile dreptului de proprietate, ca drept subiectiv, se desprinde o idee generalizatoare de definire a acestuia prin intermediul bine cunoscutei „triade”, cu accentul exercitării împuternicirilor respective în „interes propriu” și pe „putere proprie” și a cadrului de exercitare a acestora „în limitele legii”. Însă dreptul la proprietate, ca *drept fundamental*, presupune asigurarea de către puterea publică a posibilității tuturor persoanelor de a deține în proprietate anumite bunuri, iar intervenția statului în exercitarea acestei

libertăți se preconizează a fi de excepție. Pornind de pe această pistă, în opinia noastră, *dreptul la proprietate, ca drept fundamental, este acea oportunitate, consfințită și garantată de către puterea publică, în baza căreia persoana poate beneficia și dispune de bunul său în putere și în interes propriu, a cărei restrângere este admisibilă în condițiile stabilite de lege.*

Tot în acest compartiment, am ținut să reflectăm tendința de extindere a obiectului dreptului la proprietate, evidențiată la sfârșitul sec. al XIX-lea, în care au început să fie incluse și bunurile necorporale, iar, în prezența unei astfel de extinderi a conținutului economic al proprietății în comparație cu cel juridic, s-a impus necesitatea revizuirii percepției clasice a dreptului de proprietate, care era orientată în principal asupra obiectelor corporale și elaborarea unei noi concepții, ajustată la realitățile economice actuale [13, pag. 52]. Extinderea conceptului de proprietate și asupra bunurilor necorporale asigură acestor bunuri posibilitatea de a beneficia de garanțiile constituționale ale dreptului de proprietate, cum ar fi: principiul protecției proprietății, imposibilitatea lipirii de proprietate, decât pentru o cauză de utilitate publică, etc. Cu o astfel de concepție largă a proprietății operează și judecătorul european, în care include, ca regulă, sub noțiunea de proprietate, orice interes patrimonial.

În plus, în această parte din lucrare am ținut neapărat să fundamentăm natura juridică a dreptului la proprietate, care a evoluat de la o etapă la alta a istoriei. Dacă în perioada modernă, accentul era pus pe caracterul absolut al dreptului la proprietate, astăzi, asistăm la proiectarea unei funcții sociale, sau mai mult decât atât, a unei funcții de mediu. La sfârșitul sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea, sub imboldul dezvoltării economice și sociale, are loc remodelarea dreptului de proprietate, astfel încât acesta este abordat într-o manieră diferită și se ajunge la concepția despre proprietate ca *funcție socială*, potrivit căreia proprietatea are un rol social deosebit, ce trebuie să se subordoneze intereselor generale, iar proprietarul este garantat efectiv în drepturile sale numai dacă beneficiază de ele în conformitate cu interesele societății. În consecință, funcția socială justifică intervenția puterii publice pentru realizarea unui interes general în vederea îngădirii exercițiului dreptului la proprietate [15, pag. 776].

Pe măsură ce starea ecologică a pământului a continuat să se deterioreze, s-a ajuns că dreptul la mediu este clasat în vârful piramidei tuturor standardelor. Creșterea semnificativă a reglementărilor juridice privind protecția mediului a afectat conceptul tradițional de proprietate, care a fost impusă să se armonizeze cu conservarea naturii [16]. În consecință, la începutul secolului al XXI-lea, trebuie să traversăm un alt curs teoretic și să avem curajul să afirmăm că funcția socială a proprietății, în special în domeniul imobiliar, devine o *funcție de mediu* (environmentală sau ecologică), după cum ne sugerează doctrina franceză [16] și cea română [14, pag. 272]. Prin urmare, inițial, funcția socială și mai apoi funcția de mediu, care justifică multiple limitări ale dreptului la proprietate, impun remodelarea acestuia sub testul utilității sociale și al ecologiei.

În paragraful 2.2 - *Mecanismul de garantare a dreptului fundamental la proprietate* -, am identificat următoarele elemente ale mecanismului respectiv: înscrierea dreptului la proprietate în Legea Fundamentală, limitele revizuirii Constituției, prioritatea dreptului internațional și dreptului european, controlul constituționalității legilor, instanțele judecătorești, răspunderea juridică, contenciosul administrativ, Avocatul Poporului, pentru a putea evalua suficiența și eficiența acestora în garantarea dreptului la proprietate. În pofida unui tablou complet, în prezent sarcina științei constituționale este de a consolida aceste mijloace sau de a identifica noi căi constituționale,

care să asigure realizarea deplină a dreptului la proprietate, în condițiile în care se atestă situații ce fac dificilă realizarea acestuia.

În cel de-al treilea paragraf din capitolul, 2.3 - *Condițiile restrângerii exercițiului dreptului la proprietate* -, am sistematizat abordările teoretice și practice referitoare la condițiile restrângerii dreptului fundamental la proprietate pentru a identifica sfera de autonomie a autorităților publice în aplicarea unor astfel de măsuri, prin prisma condițiilor stabilite la art. 54 din Constituție.

În perioada de profilare a „funcției sociale” a proprietății, au fost instituite tot mai multe restrângeri ale dreptului de proprietate, care urmează a fi circumscrise unor condiții strict stabilite la art. 54 din Constituție și care se consolidează cu jurisprudența europeană, în acest sens, și care sunt borne precise de la care nu se poate deroga. *Per a contrario*, ar putea avea loc restrângerea acestui drept în mod discreționar și abuziv și ar putea fi antrenată violarea art. 46 din Constituție.

În primul rând, ingerința în exercitarea dreptului la proprietate trebuie să fie stabilită prin lege, iar legea trebuie să întrunească standardul de calitate, astfel încât să cuprindă anumite garanții contra arbitrariului și să asigure o practică coerentă. Fiind prima condiție verificată de judecătorul european în spețele în care se invocă atingerea drepturilor fundamentale, condiția legalității a fost de multe ori decisivă în luarea unei hotărâri de condamnare a Republicii Moldova.

Dacă în primii ani de la constituire, în chestiunile ce privesc neconstituționalitatea unui act legislativ în raport cu art. 46 din Constituție, Curtea Constituțională se axa: pe verificarea principiului separării puterilor în stat în reglementarea relațiilor de proprietate, pe îndeplinirea condițiilor restrângerii exercițiului dreptului respectiv, pe cercetarea existenței unor garanții suficiente în cazul măsurilor de restrângere a dreptului la proprietate, astăzi jurisprudența instanței constituționale este orientată îndeosebi spre verificarea standardului de calitate și spre încadrarea sistemică a actelor normative.

Totodată, această măsură trebuie să fie *necesară* într-o societate democratică. Termenul *necesar* implică existența unei necesități sociale imperioase care justifică restrângerea drepturilor fundamentale. Situațiile expres indicate la art. 54 din Constituție determină marja de apreciere de care dispun autoritățile publice în restrângerea dreptului la proprietate. Desigur, pentru a evita abuzul de putere sau arbitrariul din partea autorităților publice în aplicarea acestor măsuri de restrângere, este necesară instituirea anumitor garanții constituționale. Iar una dintre aceste garanții este stipularea concretă a situațiilor care justifică restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale. Neîncadrarea, în aceste situații limitativ indicate de art. 54 din Constituție, sau nedemonstrarea acestora urmărește calea neconstituționalității actului adoptat, judecătorul constituțional și, respectiv, cel european, poziționându-se ca un arbitru al acestor măsuri de restrângere a dreptului la proprietate.

Regula de aur este că restrângerea trebuie să fie *imperativă*, să fie unica soluție. În acest context, este imposibilă apărarea valorii protejate prin această măsură de restrângere a dreptului la proprietate în alt mod, iar criteriul necesității este apreciat în fiecare caz particular, fie de legiuitor în cazul în care instituie o normă care restrânge exercițiul unui drept, fie de autoritățile publice sau instanțele de judecată în chestiunile de interpretare și aplicare a legilor, fie de instanța constituțională când este invitată să se expună asupra constituționalității unei legi cu art. 54 din Legea Supremă și fie, în ultimă instanță, de judecătorul european.

Principiul proporționalității, în spețele în care este pus în discuție dreptul la proprietate, are un rol distinct. Or după cum am enunțat *supra*, dezvoltarea funcției sociale a dreptului la proprietate și, ulterior, și a funcției de mediu, a amplificat măsurile de restrângere a dreptului în

discuție, astfel încât s-a conturat prevalența interesului general în raport cu dreptul respectiv, iar pentru acoperirea acestui interes se face apel la principiul proporționalității, care reprezintă o „viză” pentru limitarea dreptului în discuție. Identificarea unui echilibru între interesele concurente este o „geometrie variabilă”, iar ecuația de calculare a acestui compromis diferă de la o situație la alta. Restrângerea exercițiului dreptului la proprietate poate fi rezumată astfel: nu există o soluție unică pentru toate situațiile, aceasta fiind circumscrisă de circumstanțele speței.

Deși este admisibilă restrângerea dreptului la proprietate pentru anumite obiective de interes general sau al altor particulari, exercitarea acestei măsuri trebuie să fie efectuată cu prudență, încât să nu constituie o intervenție excesivă și intolerabilă a autorităților publice care ar putea *aduce atingere substanței* dreptului în discuție.

Recomandare: Remarcăm în acest context că, deși în Constituția României, la art. 53 alin. (2), este stipulată condiția aplicării în mod nediscriminatoriu a măsurilor de restrângere a drepturilor, un asemenea principiu nu poate fi trasat în art. 54 din Constituția RM, din care motiv considerăm oportun de a revizui Legea Supremă în vederea inserării principiului non-discriminării în situațiile de restrângere a drepturilor omului. Or aplicarea restrângerii în mod non-discriminatoriu ar corespunde exigențelor unui stat de drept și principiilor generale ale dreptului internațional [24, pag. 184] și este un standard de care se ghidează în mod constant atât judecătorul european, cât și cel constituțional.

Următoarea secțiune din teză 2.4 - *Forme particulare ale restrângerii exercițiului dreptului la proprietate* -, este dedicată analizei unor forme particulare de restrângere a dreptului la proprietate. Fiind o formă de restrângere severă a dreptului la proprietate, am analizat măsura exproprierii pentru cauză de utilitate publică prin prisma condițiilor conturate în paragraful anterior. Suplimentar acestor condiții, am evidențiat necesitatea acordării unor despăgubiri în cazul privării de proprietate. Deși există un cadru legal, conform standardelor europene, se observă că autoritățile nu întotdeauna respectă prevederile legale stabilite, fie prin încălcarea procedurii de expropriere, fie prin oferirea unor despăgubiri nesemnificative, astfel încât aceste proceduri ajung să fie soluționate de instanțele de judecată, care durează în timp. Totuși ca cea mai severă măsură de restrângere a dreptului la proprietate, statul trebuie să conștientizeze faptul că existența unei utilități publice care grevează un bun, proprietate privată a persoanei, dă naștere unei obligații pozitive a statului de a oferi compensații financiare proprietarului bunului, în raport cu pierderea suportată [26, pag. 81].

Deși naționalizarea este blamată la modul cel mai grav, totuși la ea se poate recurge și în perimetrul unui regim democratic. Mai mult ca atât, uneori această măsură reprezintă unica cale de salvare în anumite situații de criză economică. Tendința respectivă s-a accentuat în contextul pandemic COVID-19, în care unele regimuri democratice din Europa au fost predispușe să recurgă la aceste măsuri pentru a redresa anumite sectoare ale economiei. În final, nu naționalizarea trebuie criticată, ci modalitatea în care este exercitată, ea putând fi efectuată și într-un mod mai civilizat, ce ar presupune, de exemplu, acordarea unor despăgubiri.

Deși Curtea Europeană abordează individual toate circumstanțele măsurii de confiscare, punând în balanță faptele comise și efectele acestei măsuri asupra reclamantului, totodată, aceasta nu tinde să limiteze marja de apreciere largă, recunoscută statelor în implementarea mijloacelor de combatere a criminalității. Este adevărat că, la aplicarea măsurii respective, urmează a fi puse pe cântar ponderea acestor două extreme, dreptul la proprietate și imperativul combaterii criminalității, iar, ca regulă, se întâmplă că primul cedează în fața celui din urmă [23, pag. 37].

Pentru a nu admite riscul unei sarcini excesive, autoritățile responsabile de aplicarea acestora trebuie să recurgă la o abordare individuală în fiecare caz aparte a tuturor circumstanțelor, punând în balanță gravitatea infracțiunilor comise, comparativ cu efectul măsurilor confiscării asupra persoanei, adică ingerința în dreptul acesteia la proprietate.

Sechestrarea bunurilor reprezintă o măsură ce afectează dreptul de dispoziție al proprietarului prin indisponibilizarea bunurilor și, pe cale de consecință, o măsură de restrângere a dreptului la proprietate, care urmează a fi circumscrisă aceluiași condiții enunțate *supra*. Totodată, menținerea sechestrului, în afara motivelor pentru care a fost dispus, la fel poate implica o încălcare a dreptului la proprietate, astfel încât persoana interesată trebuie să aibă posibilitatea revocării acestei măsuri.

Chiar dacă reprezintă o măsură severă de restrângere a dreptului la proprietate, legiuitorul nu a asigurat garanții suficiente în cazul exercitării abuzive a rechiziției. Deși poate fi contestat quantumul despăgubirii sau alte chestiuni ce țin de modalitatea exercitării rechiziției, măsura în sine nu poate fi contestată.

Spre deosebire de alte ingerințe ale dreptului de proprietate, în cazul măsurilor de impozitare, Forul european recunoaște statelor o marjă de apreciere mult mai largă. Puncte discutabile apar frecvent în zonele periferice: dacă achitarea impozitului a compromis solvabilitatea reclamantului, dacă este asigurat accesul la tribunal, dacă există o discriminare evidentă și dacă a fost respectat principiul proporționalității. Este adevărat că o evoluție care forțează judecătorii europeni să verifice proporționalitatea între quantumul impozitului și solvabilitatea persoanei se impune în mod progresiv [27, pag. 215]. Odată ce Curtea refuză să se amestece în politica de constrângere fiscală a statelor, iar Convenția nu prevede nicio restricție privind natura sau severitatea pedepselor, se pare că instanța europeană nu exercită un control foarte strict al deciziilor de impunere [27, pag. 217], iar, în prezența unui control superficial al instanței europene în materia măsurilor de impozitare, individul poate fi impus la plata unei poveri fiscale insuportabile și nu poate să-și apere dreptul la proprietate [25, pag. 158].

În relația dreptului la proprietate cu dreptul la mediu asistăm la diferite scenarii: fie are loc sacrificarea dreptului la proprietate în favoarea protecției mediului, fie dreptul la proprietate este afectat de existența unor circumstanțe de mediu. Deși, la *prima facie* controlul măsurilor de restrângere a dreptului la proprietate pentru necesitatea protecției mediului este unul superficial, atestăm situații când impunerea acestor măsuri este cenzurabilă atât din punctul de vedere al necesității, cât și din cel al asigurării unui echilibru just între interesele aflate în concurs.

În ultima secțiune, destinată dezvoltării investigațiilor proprii, 2.5 - *Compatibilizarea jurisprudenței naționale cu cea europeană în materia dreptului la proprietate* -, am efectuat o analiză amplă a conceptului de „bun” din perspectiva judecătorului european, a obligațiilor pozitive și negative care se incumbă statelor și a altor tehnici care contribuie la compatibilizarea jurisprudenței naționale cu cea europeană. Noțiunea de „bun”, din perspectiva europeană, poate îngloba orice interes patrimonial. În timp ce obligațiile negative presupun orice abțineri care ar putea aduce atingere dreptului la proprietate, venite atât din partea statului, cât și din partea privaților, obligațiile pozitive reclamă, în primul rând, acordarea unor compensații în cazul privării de proprietate și luarea diferitor măsuri de ordin legal, judiciar și administrativ, care să contribuie la eradicarea riscului încălcării dreptului la proprietate. Obligațiile procedurale implică în sarcina statelor implementarea unui mecanism intern care să acorde persoanei posibilitatea de a contesta în fața unui tribunal orice măsură ce aduce atingere bunurilor sale. Cunoașterea acestei

jurisprudențe poate contribui la respectarea de către autoritățile publice a angajamentelor pe care și le-a asumat Republica Moldova prin ratificarea Convenției și evitarea unor noi condamnări pe acest segment.

În ultimul capitol din lucrare 3, - **Poziționarea unor autorități publice în procesul de garantare a dreptului fundamental la proprietate** -, am analizat activitatea unor autorități publice, care au o influență mai accentuată în procesul de garantare a dreptului fundamental la proprietate.

Am inițiat acest capitol cu analiza activității Parlamentului (*3.1. Autoritatea legislativă - prim gardian al dreptului la proprietate*), întrucât acesta este întemeietorul sistemului de drept, bazat pe proprietatea privată, care se preocupă de garantarea realizării acestuia. Lipsa de experiență în domeniul creației legislative a cauzat diferite inadvertențe legislative în elaborarea cadrului normativ al dreptului de proprietate. Mai cu seamă aceste revirimente legislative au fost sesizate în *Codul funciar* și în *Legea privind reabilitarea victimelor presiunilor politice, nr. 1225-XII din 08 decembrie 1992*.

Deși actualmente legislația internă, sub aspectul formei și conținutului în fond, în materia dreptului la proprietate, corespunde, *grosso modo*, rigorilor europene, atestăm că legislativul în multe situații nu ține cont de rigorile de tehnică legislativă, fiind astfel admise unele carențe în ceea ce privește calitatea legii sau, uneori, lipsa în textul de lege a unor garanții materiale sau juridice, situații care au fost reținute de Curtea Constituțională și de instanța europeană. Catalogul spețelor, în care a fost pus în discuție art. 46 din Constituție și în care Curtea Constituțională a stabilit deficiențe ale calității legii, este unul vast și se completează și cu condamnările la Forul de la Strasbourg, *e.g.*, speța *Prigală contra Moldovei*, în care am fost condamnați pentru *neclaritatea legislației fiscale*. Deci, în opinia noastră, această condamnare este, fără doar și poate, reproșabilă autorității legislative. Chiar dacă responsabilizarea Parlamentului pentru activitatea legislativă are loc prin intermediul controlului de constituționalitate, considerăm că acest mecanism nu este suficient.

Recomandare: În opinia noastră, este necesar de a reglementa mecanismul de reparare a prejudiciului cauzat persoanelor fizice și juridice printr-un act normativ recunoscut neconstituțional. Totodată, este necesar de a institui *dreptul de regres al statului*, pentru prejudiciile reparate în condițiile art. 75 alin. (2) Codul jurisdicției constituționale, împotriva deputaților care au votat proiectul de lege, care ulterior a fost declarat neconstituțional.

Recomandare: Este necesară perfecționarea mecanismului de regres al statului împotriva persoanelor ale căror acțiuni sau inacțiuni au determinat ori au contribuit semnificativ la încălcarea prevederilor Convenției prin includerea, în categoria persoanelor responsabile, și a deputaților în vederea exercitării dreptului de regres al statului și împotriva acestora.

În următorul paragraf – *3.2. Contribuția executivului în garantarea dreptului fundamental la proprietate* -, am inițiat studiul cu rolul *Președintelui Republicii Moldova* în garantarea dreptului la proprietate. Deși dispune de competențe limitate, observăm că Președintele de țară poate contribui, într-o oarecare măsură, la realizarea deplină a dreptului la proprietate: fie prin avansarea unui proiect de lege în acest sens, fie prin solicitarea Curții Constituționale de a se expune în privința constituționalității unei legi care trezește suspiciuni de neconstituționalitate pe tărâmul art. 46 din Constituție, fie prin demersul de reexaminare a legilor care aduc atingere dreptului în discuție.

Un loc semnificativ în această lucrare este destinat analizei activității *autorității executive* în garantarea dreptului la proprietate. Indiferent de domeniul de activitate al acestor autorități, fie centrale, fie locale, cu competențe generale sau de specialitate, deliberative sau executive, de prestări servicii și de altă natură, fie că execută prevederile legii, fie că inițiază proiecte de legi - toate acestea vizează direct drepturile și libertățile omului [30, pag. 48], iar rolul lor în garantarea dreptului la proprietate este unul fundamental.

Aplicarea cadrului normativ al proprietății este, în primul rând, sarcina autorităților administrative, mai cu seamă a celor cu competențe limitate, specializate în diferite materii tangente dreptului în discuție. În acest sens, este important ca, împotriva abuzurilor autorităților publice care atentează la dreptul la proprietate, să existe mijloace de protecție a cetățeanului, care să-i acorde șanse reale de a-și finaliza demersul. Cele mai importante mijloace sunt: instituția *controlului constituționalității legilor*, *contenciosul administrativ* și, uneori, *procedura contencioasă*.

Autoritățile din cadrul autorității executive, în exercitarea atribuțiilor cu care sunt învestite, emit și acte administrative cu caracter individual, care reprezintă un instrument de posibilă limitare a exercițiului dreptului la proprietate, însă legalitatea acestor acte este cenzurabilă de către instanța de judecată prin intermediul *contenciosului administrativ*.

Totodată, am reflectat unele aspecte deficitare ce țin de realizarea dreptului la proprietate în baza Legii nr. 1225/1992, care au fost înlăturate fie prin intermediul *controlului constituționalității legilor*, fie de *instanțele de judecată*. Deși, în multe cazuri, Curtea Constituțională a intervenit pentru a exclude din cadrul normativ prevederile care încălcau art. 46 din Legea Supremă, iar instanțele de judecată au eliminat practicile vicioase ale comisiilor speciale, aceste revirimente nu exclud adresarea la CtEDO a persoanelor care se consideră vătămate pentru violarea art. 1, Protocolul nr.1 la Convenție.

Un număr impunător de condamnări la Curtea Europeană pornesc de la *neexecutarea sau executarea tardivă a hotărârilor judecătorești*, iar responsabilitatea autorității executive la acest capitol pornește de la obligația statului de a implementa un mecanism intern care să asigure executarea eficientă a acestor acte, cu evidențierea rolului *executorului judecătoresc*, respectiv și a *puterii legislative*, prin neimplementarea unui cadru legal adecvat, care să asigure executarea promptă și eficientă a hotărârilor respective.

În afară de această problemă sistemică, care, cu regret, reprezintă cartea noastră de vizită la CtEDO, responsabilitatea executivului a fost antrenată și în situații particulare pentru anumite practici abuzive și arbitrare. Registrul hotărârilor, în care Curtea de la Strasbourg a sesizat anumite practici vicioase, admise de exponenții autorității executive, care au implicat încălcarea art. 1, Protocolul nr. 1, și care au fost tolerate de instanțele de judecată, este unul foarte vast.

Din această perspectivă este necesară responsabilizarea funcționarilor publici din cadrul autorităților executive, care se fac vinovați de emiterea unor acte administrative ilegale, care au cauzat în final încălcarea art. 1, Protocolul nr. 1 din Convenție.

Recomandare: este necesar de a completa mecanismul instituției de regres al statului împotriva persoanelor ale căror acțiuni sau inacțiuni au determinat ori au contribuit semnificativ la încălcarea prevederilor Convenției și împotriva *funcționarilor publici*.

În cel de-al doilea paragraf din lucrare, - 3.2 *Rolul autorității judecătorești în apărarea dreptului fundamental la proprietate* -, am analizat misiunea acestei puteri de stat în garantarea

dreptului la proprietate prin intermediul mai multor mijloace, cum ar fi: procedura civilă, contenciosul administrativ și procedura penală.

Tot în acest paragraf am dedus faptul că, deși Curtea Supremă de Justiție, în calitate de instanță supremă, are nobila misiune de a asigura interpretarea și aplicarea unitară a legii de către celelalte instanțe judecătorești, totuși unele aspecte ale dreptului la proprietate (prescriptibilitatea acțiunii în revendicare, acțiunii negatorii, litigiile vamale) au fost soluționate diferit anume de instanța supremă, oferind soluții antagoniste.

Deși problema neexecutării sau executării tardive a hotărârii judecătorești *per ansamblu* a fost depășită, ca urmare a adoptării Legii nr. 87/2011 și abrogării, în mare parte, a cadrului legal ce acorda dreptul la spații locative unor categorii largi de persoane, am stabilit că, pe acest segment, instanțele judecătorești mai au nevoie de lecții europene. Or punctul discutabil apare, în situația unor sume insuficiente acordate la nivel național în baza Legii nr. 87/2011, care în final poate antrena o nouă încălcare a art. 1, Protocol nr. 1 la Convenție.

O altă particularitate a condamnărilor țării noastre pentru violarea art. 1 Protocol nr. 1 este *casarea neregulamentară a hotărârilor judecătorești*, generate de admiterea nejustificată de către instanțele de judecată a cererilor de revizuire sau a recursurilor/apelurilor tardive. În aceste condamnări la CtEDO, *responsabilitatea aparține doar instanțelor de judecată*, care au aplicat eronat normele procesuale și au admis revizuirea hotărârilor judecătorești irevocabile, în lipsa unor motive substanțiale sau imperative care ar justifica admiterea cererii de revizuire sau au admis spre examinare apeluri/recursuri tardive, ceea ce a antrenat încălcarea „principiului securității raporturilor juridice”, atât de „drag” judecătorului european.

Totuși, în prezent, această chestiune a fost conștientizată de instanțele de judecată, îndeosebi de Curtea Supremă de Justiție care, potrivit unui raport [12], respinge cererile de revizuire în proporție de 95% și care, în unele cazuri, chiar face exces de zel, de teama unor noi condamnări la Curtea Europeană.

Cu siguranță că este necesară responsabilizarea judecătorilor pentru aceste violări emise pe bandă rulantă, în special pentru casarea neregulamentară a hotărârilor judecătorești. În acest sens, remarcăm faptul că violările la CtEDO reprezintă un indicator de evaluare a judecătorilor. Deși acest mecanism de responsabilizare a judecătorilor este salutar, el nu este suficient. Susținem, *per se*, instituția de regres a statului împotriva persoanelor, ale căror acțiuni sau inacțiuni au determinat semnificativ la încălcarea prevederilor Convenției, însă acest mecanism de tragere la răspundere materială a judecătorilor urmează a fi efectuat cu respectarea garanțiilor inerente independenței judecătorilor, așa cum a sugerat Curtea Constituțională în una dintre hotărârile sale [460].

Recomandare: Modificarea art. 27¹ al Legii cu privire la Agentul guvernamental în sensul stabilirii limitelor fixe de răspundere materială, proporțional faptei comise și a unei formule de calcul a gradului de vinovăție a persoanelor, ale căror acțiuni/inacțiuni au cauzat încălcarea normelor convenționale.

În paragraful 3.4. din lucrare, - *Aportul Curții Constituționale în garantarea dreptului la proprietate* -, am analizat rolul instanței constituționale în garantarea dreptului la proprietate prin intermediul atribuțiilor delegate.

Controlul constituționalității legilor și soluționarea excepțiilor de neconstituționalitate constituie un mijloc real de garantare a dreptului la proprietate. Or, din examenul jurisprudențial al Curții, în cazurile în care s-a invocat încălcarea art. 46 din Constituție, se atestă o abnegație remarcabilă față de atentatele împotriva dreptului în discuție. Aceste două procedee contribuie la

augmentarea cadrului normativ al proprietății, fie prin înlăturarea textelor de lege care nu corespund normelor constituționale și exigențelor europene, fie prin depistarea unei lacune legislative.

Deși, în literatura de specialitate, există o poziție dominantă, susținută de mai mulți doctrinari: precum că ar fi necesar de a modifica Legea Fundamentală și de a atribui cetățeanului dreptul de a sesiza direct Curtea Constituțională, nu putem consimți unei asemenea opinii, or, chiar și în ipoteza unor condiții de admisibilitate a acestor sesizări, o astfel de prerogativă ar mări esențial sarcina de lucru a judecătorilor, care, în definitiv, ar putea contribui la diminuarea calității actului de justiție constituțională.

Nu putem se facem abstracție că, în unele cazuri, Curtea Constituțională recurge la o *interpretare in extenso* a unor prevederi constituționale, situație care în opinia savantului Ion Guceac [17, pag. 81] și Irinei Iacob [19, pag. 61], este regretabilă. Însă, dacă interpretarea extensivă a unor termeni are loc doar pentru a întări protecția unui drept fundamental sau a-i consolida garanțiile, credem că un astfel de procedu este salutar, în cazul în care are la bază raționamente ale instanței europene.

Recomandare: Curtea Constituțională se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției doar la *sesizare*, însă, în opinia noastră, această prerogativă urmează a fi executată *din oficiu* sau prin *efectul legii*, în sensul că orice proiect de lege ce vizează revizuirea Legii Supreme să fie expediat Curții pentru a se expune pe marginea acestuia.

Recomandare: Fără a detalia convingerea exprimată de mai mulți specialiști că ar fi necesar pentru optimizarea activității Curții Constituționale (care cu siguranță necesită o dezvoltare teoretică substanțială distinctă), ca numărul *judecătorilor să fie impar*, noi susținem fără rezerve această convingere. Totodată, odată ce judecătorii Curții Constituționale sunt desemnați după o procedură *sui generis*: doi de către Parlament, doi de către Guvern și doi de către CSM, în opinia noastră, este necesar ca cei doi judecători desemnați de CSM să fie din rândul *judecătorilor în exercițiu*. Această propunere se explică prin faptul că judecătorii sunt familiarizați și au abilități de a interpreta și a aplica legea, sunt cunoscuți și au experiență în procedura judiciară, contradictorialitatea procesului, necesitatea de motivare a hotărârilor. Totodată, prin formația sa, judecătorul va judeca în mod imparțial. Controlul constituționalității de către magistrați de profesie, care dețin practică judecătorească, ar fi unul mai eficient în opinia noastră. În acest sens este necesar de a completa art. 6 alin. (2), Legea cu privire la Curtea Constituțională, după sintagma „doi de Consiliul Superior al Magistraturii” cu sintagma „din rândul judecătorilor în exercițiu”.

Recomandare: Instanța constituțională își exercită atribuțiile doar la *sesizare* și nu poate examina nicio problemă din proprie inițiativă, considerent din care pledăm pentru acordarea dreptului Curții Constituționale de a se *autosesiza* în cazurile în care constată neconstituționalitatea unui text de lege în materia drepturilor omului [28, pag. 32]. O astfel de prerogativă a Curții de a se autosesiza în materia drepturilor omului ar contribui esențial la armonizarea legislației naționale, conform standardelor europene. Totodată, deși, potrivit art. 6 alin. (3), Codul jurisdicției constituționale, Curtea Constituțională poate pronunța o hotărâre și în privința altor acte normative, a căror constituționalitate depinde în totalitate sau parțial de constituționalitatea actului contestat, considerăm că această prerogativă nu este una satisfăcătoare, care să consolideze controlul constituționalității legilor.

În ultimul paragraf din lucrare, - 3.5 *Contribuția Avocatului Poporului (Ombudsmanului) și a altor instituții în garantarea dreptului la proprietate* -, am cercetat activitatea

Ombudsmanului, care are ca punct de plecare sesizarea. Petițiile examinate de Avocatul Poporului pe tărâmul dreptului la proprietate sunt din cele mai diverse și complexe. Sesizările adresate Curții Constituționale, pe tărâmul art. 46 din Constituție, conturează un atașament special față de dreptul la proprietate. Această opinie se coroborează și cu datele statistice [8], potrivit cărora cele mai multe sesizări au vizat *protecția proprietății*. Este apreciabil și aportul Ombudsmanului în procesul de legiferare, prin prezentarea *propunerilor în vederea perfecționării legislației*, în special în materia prestațiilor sociale.

Din analiza rapoartelor prezentate de Avocatul Poporului, în ultimii zece ani constatăm că spectrul de probleme care vizează dreptul la proprietate a evoluat esențial: de la problema restituirii averilor confiscate, indexarea depunerilor bănești cu care se confruntau cetățenii în anii 2010-2012, actualmente problemele vizează în principal aspecte sociale, ceea ce demonstrează că autoritățile publice au învățat să gestioneze problemele cele mai primare în materia dreptului în discuție și tind să facă față noilor provocări, legate de socializarea dreptului la proprietate.

Ombudsmanul reprezintă una dintre cele mai importante garanții a dreptului la proprietate, mult mai puțin costisitoare și mai rapidă, în atentatele administrației publice față de dreptul în discuție, în raport cu instanța de judecată, iar eficiența acesteia nu depinde doar de modul în care își exercită atribuțiile, ci și de modalitatea în care este percepută de opinia publică. Însă nu putem face abstracție de faptul că activitatea acestei instituții este tot mai intensă de la an la an, fiind alimentată de numeroase și diverse petiții, fapt care nu poate fi apreciat decât pozitiv, și anume probează popularizarea și creșterea încrederii cetățenilor în această instituție. Desigur, creșterea numărului de petiții ar putea semnifica faptul sporirii numărului de abuzuri din partea autorităților publice, noi credem însă că aceste abuzuri au existat și anterior, doar că nu erau raportate într-un număr atât de mare.

Tot în acest paragraf am analizat activitatea *Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității*. Deși s-a părea, la *prima facie*, că activitatea Consiliului nu ar avea tangență cu dreptul la proprietate, din exercițiul jurisprudențial al acestei instituții observăm că incidența cu dreptul în discuție este inevitabilă.

Recomandare: Întrucât Consiliul nu dispune de dreptul de a sesiza Curtea Constituțională în vederea verificării controlului de constituționalitate în cazul în care consideră că legile abordează în mod discriminatoriu anumite relații juridice privind dreptul la proprietate, considerăm oportun de a modifica art. 38 din Codul jurisdicției constituționale și art. 25 din Legea cu privire la Curtea Constituțională, în sensul includerii Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității, în calitate de subiect cu drept de sesizare.

De asemenea, în cadrul acestui paragraf am studiat rolul *societății civile* în garantarea dreptului la proprietate. În special am remarcat aportul organizațiilor nonguvernamentale în cadrul controlului constituționalității legilor și prin elaborarea diferitor rapoarte, în care sunt conturate cele mai stringente probleme ce țin de realizarea dreptului în discuție.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

În rezultatul examinării complexe a garantării dreptului la proprietate de către autoritățile publice din Republica Moldova, au fost obținute următoarele **rezultate științifice**: **i)** a fost determinată natura juridică a dreptului la proprietate și sfera de autonomie a autorităților publice în aplicarea măsurilor de restrângere a dreptului respectiv; **ii)** au fost descifrate elementele structurale ale mecanismului de garantare a drepturilor și determinată suficiența și eficiența acestora în garantarea dreptului la proprietate; **iii)** au fost stabilite cauzele și autoritățile responsabile de încălcarea dreptului la proprietate; **iv)** a fost constatată necesitatea consolidării mecanismului de garantare a dreptului la proprietate în vederea optimizării activității autorităților publice și responsabilizării persoanelor vinovate de încălcarea dreptului respectiv. În rezultat, a fost verificată ipoteza de cercetare și, drept consecință, a fost soluționată problema de cercetare importantă pentru domeniul dreptului, care constă în reducerea numărului de cazuri de încălcare a dreptului la proprietate, fapt care a generat formularea unor propuneri de *lege ferenda* direcționate spre consolidarea mecanismului de garantare a dreptului la proprietate și spre responsabilizarea persoanelor vinovate de încălcarea dreptului respectiv și a unor *recomandări* pentru optimizarea activității autorităților publice responsabile de elaborarea și aplicarea cadrului normativ al dreptului la proprietate.

Având în vedere că obiectivele tezei, problema științifică de importanță majoră a fost demonstrată în raport cu ipotezele de cercetare, concluziile generale, reflectând rezultatele științifice care au contribuit la soluționarea problemei științifice, sunt:

1. **Determinarea naturii juridice a dreptului la proprietate și identificarea sferei de autonomie a autorităților publice în aplicarea măsurilor de restrângere a dreptului respectiv.** Natura juridică a dreptului la proprietate a evoluat de la recunoașterea acestuia ca un drept absolut în perioada modernă, ca o reacție împotriva regimului feudal al proprietății, unde intervenția statului se preconiza a fi de excepție, spre conturarea funcției sociale a proprietății, care justifică intervenția statului pentru asigurarea interesului general sau a altor interese particulare. Astăzi, asistăm chiar la proiectarea unei funcții de mediu a proprietății imobiliare. În perioada de proiectare a *funcției sociale* și, respectiv, a *funcției de mediu*, care justifică intervenția statului în exercițiul dreptului respectiv, riscurile unor abuzuri sau excese ale autorităților publice, responsabile de garantarea dreptului la proprietate, s-au amplificat, în condițiile intensificării, atât cantitativ, cât și calitativ, a măsurilor de restrângere a dreptului la proprietate. Studiarea jurisprudenței Curții Constituționale ne-a permis să conchidem că autoritățile publice dispun de o sferă largă de autonomie în instituirea măsurilor de restrângere a dreptului respectiv, ceea ce constituie premise pentru amplificarea abuzurilor din partea acestora. Deși, art. 54 din Legea Supremă instituie o listă exhaustivă de situații în interesul cărora poate fi admisă restrângerea drepturilor fundamentale, autoritățile naționale dispun de o marjă de manevră largă în instituirea măsurilor de restrângere a dreptului la proprietate, pornind de la imprecizia termenilor cu care operează constituantul și posibilitatea interpretării *in extenso* a acestora (Cap. 2, § 1 și 3).

2. **Cauzele și autoritățile responsabile de încălcarea dreptului la proprietate.** Din analiza activității autorităților responsabile de aplicarea cadrului normativ al dreptului la proprietate și a jurisprudenței Curții de la Strasbourg, degajată pe marginea art. 1, Protocol nr. 1 la Convenție, am constatat că cele mai multe condamnări le sunt reproșabile instanțelor de judecată sau, în multe cazuri, responsabilitatea acestora este cumulată cu cea a autorităților executive, uneori și a celei legislative. Cauza acestor condamnări pornește fie de la insuficiența compensațiilor acordate în

baza Legii nr. 87/2011, fie de la casarea neregulamentară a hotărârilor judecătorești, fie de la tolerarea anumitor practici arbitrare sau vicioase ale exponenților autorității executive. Desigur, responsabilitatea instanțelor de judecată pentru condamnările respective, în condițiile în care ele decid în ultimă instanță, le revine în cea mai mare parte, însă această „temă pentru acasă” nu le poate fi pasată integral (Cap. 3, § 1, 2 și 3).

3. Identificarea elementelor mecanismului de garantare a drepturilor fundamentale în vederea evaluării suficienței și eficienței acestora în garantarea dreptului la proprietate. Din analiza cadrului normativ am reușit să stabilim că Republica Moldova și-a asumat cu prisosință angajamentul de a garanta dreptul la proprietate, prin instituirea unui mecanism complex și integrat de garantare a acestui drept. În rezultatul identificării elementelor structurale ale mecanismului de garantare a dreptului la proprietate, a fost constatată necesitatea ajustării cadrului normativ în vederea consolidării acestui mecanism, prin perfecționarea instituției contenciosului constituțional, identificarea unor soluții de optimizare a activității autorităților publice și prin instituirea unor noi mijloace de responsabilizare a persoanelor vinovate de încălcarea acestui drept. Or, mecanismul de garantare a dreptului la proprietate, și în special controlul efectuat la nivel național de instanța de contencios constituțional și autoritatea judecătorească, nu își atinge finalitatea scontată, în prezența unui număr impunător de încălcări a dreptului respectiv (Cap. 2, §2).

4. Soluții pentru reducerea numărului de cazuri de încălcare a dreptului la proprietate. Pentru a reduce numărul de cazuri de încălcare a dreptului la proprietate și a depăși prestația nesatisfăcătoare a Republicii Moldova la CtEDO, este necesară *consolidarea* mecanismului de garantare a drepturilor fundamentale. În acest sens este necesară perfecționarea controlului de constituționalitate, în privința numirii judecătorilor la Curtea Constituțională, a suplinirii listei subiectelor cu drept de sesizare și a modalității de sesizare a instanței constituționale. Totodată, este necesară implementarea activă a unor practici care vor contribui la *optimizarea activității autorităților publice* responsabile de elaborarea și aplicarea cadrului normativ al dreptului la proprietate, recomandări care în principal se referă la ridicarea nivelului de profesionalism, asigurarea independenței și transparenței activității și reducerea sarcinii de lucru a persoanelor din cadrul acestor autorități. Totodată, asumția autorităților publice de a garanta dreptul la proprietate trebuie definitivată prin identificarea unor noi mijloace de *responsabilizare* a persoanelor, ale căror acțiuni sau inacțiuni au cauzat încălcarea dreptului la proprietate. În acest sens, deși este salutar mecanismul instituției de regres a statului împotriva persoanelor ale căror acțiuni sau inacțiuni au contribuit la încălcarea prevederilor Convenției, care este îndreptat împotriva corpului de magistrați, este necesară suplinirea acestui mecanism și împotriva deputaților și funcționarilor publici (Cap. 3).

Considerăm că, prin rezultatele științifice obținute ca urmare a acestei cercetări, am soluționat ***problema științifică importantă*** care rezidă în identificarea unor soluții pentru a reduce numărul de încălcări a dreptului la proprietate. Acest fapt a determinat fundamentarea unor propuneri de *lege ferenda* ce ar contribui la consolidarea mecanismului de garantare a dreptului la proprietate și la responsabilizarea persoanelor vinovate de încălcarea dreptului în discuție și a unor *recomandări*, ce ar optimiza activitatea autorităților publice responsabile de aplicarea cadrului normativ al proprietății. Așadar, soluționarea acestei probleme științifice ne-a permis să **formulăm:**

A) următoarele propuneri de *lege ferenda*, în vederea consolidării mecanismului de garantare a dreptului la proprietate și responsabilizării persoanelor vinovate de încălcarea dreptului respectiv:

1. *Constituția Republicii Moldova* din 29 iulie 1994 (în vigoare de la 27 august 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12 august 1994, republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.78, art.140, din 29 martie 2016) se completează după cum urmează:

- Articolul 54 alin. (4), după sintagma „proporțională cu situația care a determinat-o” cu cuvintele: „să fie aplicată în mod nediscriminatoriu” (*paragraful 2.3*);

2. *Legea, nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994, cu privire la Curtea Constituțională* (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 8, art. 86, din 07 februarie 1995), se completează după cum urmează:

- a. Articolul 6 alin. (2) după sintagma „doi de Consiliul Superior al Magistraturii” cu sintagma „din rândul judecătorilor în exercițiu” (*paragraful 3.4*);

- b. Articolul 24 se suplinește cu alineatul (5) al cărui conținut este „În cazul în care Curtea Constituțională constată că legile, regulamentele și hotărârile Parlamentului, decretele Președintelui Republicii Moldova, hotărârile și dispozițiile Guvernului, precum și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, contravin normelor constituționale, are dreptul de a se autosesiza din oficiu” (*paragraful 3.4*);

- c. Articolul 25 se suplinește cu litera k) cu următoarea sintagmă: „Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității” (*paragraful 3.5*).

3. *Codul jurisdicției constituționale, nr. 502-XIII din 16 iunie 1995* (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 53-54, art.597, din 28 septembrie 1995), se completează după cum urmează:

- a. Articolul 38 alineat (1) cu litera k), cu următorul conținut „Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității” (*paragraful 3.5*);

- b. Articolul 38 cu alineatul 5, care va avea conținut „În cazul în care Curtea Constituțională constată că legile, regulamentele și hotărârile Parlamentului, decretele Președintelui Republicii Moldova, hotărârile și dispozițiile Guvernului, precum și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, contravin normelor constituționale, are dreptul de a se autosesiza din oficiu” (*paragraful 3.4*);

4. *Legea cu privire la Agentul guvernamental* (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 224-233, art. 455 din 21 august 2015) se completează cu două articole 27² și 27³ „Particularități ale dreptului de regres împotriva unui deputat” și „Particularități ale dreptului de regres împotriva unui funcționar public” (*paragrafele 3.1 și 3.2*).

5. *Codul civil, nr. 1107-XV din 06 iunie 2002* (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 82-86, art. 661 din 22 iunie 2002, în vigoare de la 12 iunie 2003. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 66-75, art. 132 din 01 martie 2019) se completează articolul 2024 cu alineatul (5), care ar reglementa particularitățile dreptului de regres al statului împotriva deputaților care au votat pentru aprobarea unui proiect de lege, declarat ulterior neconstituțional, pentru prejudiciile acordate în baza art. 75 alin. (2), Codul jurisdicției constituționale (*paragraful 3.1*).

6. *Codul contravențional, nr. 218-XVI din 24 octombrie 2008* (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.3-6, art.15, din 16 ianuarie 2009, republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.78-84, art.100, din 17 martie 2017), se completează în sensul acordării instanței de judecată dreptul de a decide asupra demolării construcțiilor neautorizate și nu agentului constator (paragraful 3.3).

B) și următoarele **recomandări**, în vederea eficientizării activității autorităților publice, responsabile de aplicarea și interpretarea cadrului normativ al proprietății:

- selectarea exigentă și ridicarea *nivelului de profesionalism* a persoanelor responsabile de aplicarea cadrului normativ al dreptului la proprietate prin: instruirea magistraților și a funcționarilor publici din cadrul autorităților executive în domeniul drepturilor omului, în special în materia dreptului la proprietate, cu scopul de a-i familiariza cu ultimele tendințe jurisprudențiale ale Curții Europene în materia dreptului la proprietate, atât prin prisma obligațiilor ce se incumbă statelor pe terenul art. 1, Protocolul nr. 1, cât și a noțiunii extensive a termenului de „bun” (paragrafele 3.2 și 3.3);

- promovarea *independenței și transparenței activității* autorităților publice prin: i) implicarea activă a organizațiilor nonguvernamentale în activitatea legislativă și normativă pentru a elucida carențele și erorile din sistemul legislației și pentru a formula propuneri de modificări și completări în acest sens (paragrafele 3.1 și 3.5); ii) publicarea unor sondaje, interviuri, în care ar fi elucidate performanțele sistemului judecătoresc (paragraful 3.3); iii) înlăturarea premiselor de corupție prin majorarea atât a salariilor judecătorilor din sistemul judecătoresc, cât și a funcționarilor publici din cadrul autorităților executive (paragrafele 3.2. și 3.3.);

- *reducerea sarcinii de lucru* prin: i) majorarea statelor de judecatori, în special în mun. Chișinău (paragraful 3.3); ii) promovarea soluționării litigiilor prin metode alternative (paragraful 3.3); iii) utilizarea tehnologiilor informaționale prin efectuarea unui schimb de date între instanțele de judecată și IP Agenția Servicii Publice, Departamentul Cadastru, în sensul acordării magistraților a accesului la Registrul bunurilor imobile (paragraful 3.3);

Contribuțiile autorului la soluționarea problemei investigate în lucrare constau în formularea unor noi mijloace de: **(1) consolidare a mecanismului de garantare a dreptului la proprietate** care constau în: **i)** perfecționarea instituției contenciosului constituțional, în privința numirii judecătorilor la Curtea Constituțională, a suplinirii listei subiectelor cu drept de sesizare și a modalității de sesizare a instanței constituționale; și **ii)** implementarea unor practici care vor contribui la optimizarea activității autorităților publice responsabile de elaborarea și aplicarea cadrului normativ al dreptului la proprietate, recomandări care în principal se referă la ridicarea nivelului de profesionalism, asigurarea independenței și transparenței activității și reducerea sarcinii de lucru a persoanelor din cadrul acestor autorități și **(2) responsabilizare a persoanelor vinovate de încălcarea dreptului la proprietate**, prin completarea mecanismului instituției de regres a statului împotriva persoanelor ale căror acțiuni sau inacțiuni au contribuit la încălcarea prevederilor Convenției, și împotriva deputaților și funcționarilor publici.

Semnificația teoretică a lucrării. Rezultatele investigației contribuie la dezvoltarea continuă a teoriei dreptului constituțional în materia dreptului la proprietate și se concretizează în: **(i)** identificarea premiselor constituționalizării dreptului la proprietate la nivel național și internațional; **(ii)** stabilirea naturii juridice a dreptului la proprietate; **(iii)** sistematizarea abordărilor teoretice și practice a condițiilor restrângerii dreptului la proprietate și identificarea sferei de autonomie a autorităților publice în aplicarea măsurilor de restrângere a dreptului respectiv; **(iv)**

identificarea unor noi mijloace de consolidare a mecanismului de garantare a dreptului la proprietate și de responsabilizare a persoanelor vinovate de încălcarea dreptului la proprietate.

Valoarea aplicativă constă în următoarele: **a)** sistematizarea abordărilor teoretice și practice a condițiilor restrângerii dreptului la proprietate poate contribui la aplicarea corectă și unitară de către exponenții autorităților publice a cadrului normativ în procesul de instituire a măsurilor de restrângere a dreptului respectiv; **b)** identificarea noțiunii de „bun” și a obligațiilor pozitive și negative ale statului, deduse în baza jurisprudenței europene, poate contribui la reducerea numărului de condamnări la CtEDO pentru violarea art. 1, Protocol nr. 1; **c)** aplicarea și interpretarea corectă a cadrului normativ al dreptului la proprietate va contribui la unificarea practicii judiciare și ridicarea calității actului de justiție în litigiile în care este pus în discuție dreptul la proprietate.

Implementarea rezultatelor științifice poate avea loc în:

a) *domeniul științific* – lucrarea reprezintă o sursă științifică necesară doctrinei autohtone pentru dezvoltarea continuă a teoriei dreptului constituțional și constituie reper orientativ pentru o abordare științifică ulterioară mai aprofundată a problemei analizate;

b) *domeniul educațional* – rezultatele ideilor științifice și concluziilor formulate pot fi utilizate în procesul de instruire în cadrul instituțiilor de învățământ la facultățile cu profil juridic superior, ca suport teoretic în cadrul disciplinelor: drept constituțional, drepturile omului etc. În același timp, lucrarea ar putea servi drept o sursă de cunoaștere și orientare pentru *cetățeni* (justițiabili sau persoane particulare), care intenționează să-și apere dreptul la proprietate în raport cu autoritățile publice sau în instanța europeană;

c) *domeniul legislativ* – propunerile de *lege ferenda* prezentate pot contribui la consolidarea mecanismului de garantare a dreptului la proprietate și la responsabilizarea persoanelor vinovate de încălcarea dreptului la proprietate;

d) *domeniul jurisprudențial* – aplicarea și interpretarea corectă a cadrului normativ al dreptului la proprietate va contribui la unificarea practicii judiciare și ridicarea calității actului de justiție în litigiile în care este pus în discuție dreptul la proprietate;

e) *domeniul economic* – reducerea numărului de condamnări la CtEDO pentru încălcarea art. 1, Protocolul nr. 1 la Convenție va scuti bugetul de stat de necesitatea achitării despăgubirilor aferente acestor condamnări.

Potențialele direcții de cercetare privind tema abordată. Fiind departe de a epuiza subiectul garantării dreptului la proprietate de către autoritățile publice și voind să contribuim în acest sens, prezentul demers științific ne-a permis să identificăm numeroase aspecte, care sunt puțin explorate în literatura de specialitate, dar care continuă să prezinte interes științific. Din care motiv considerăm că o atenție teoretică suplimentară urmează a fi acordată anumitor aspecte: - obiectul dreptului la proprietate și reformularea art. 9 din Constituție în sensul includerii și bunurilor necorporale ca obiect al dreptului la proprietate; - delimitarea obiectelor dreptului la proprietate publică de obiectele dreptului la proprietate privată; - rolul executorului judecătoresc și al Procuraturii în garantarea dreptului fundamental la proprietate.

BIBLIOGRAFIE

1. Avocatul Poporului. *Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2020 întocmit de Avocatul poporului (Ombudsmanul)*, Chișinău, 2021 [online]. 279 p. [citată la 12 aprilie 2021]. Disponibil: <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/Raport-2020-FINAL-RED.pdf>
2. BRÎNZĂ, Sergiu. *Evoluția reglementărilor privind protecția penală a proprietății pe teritoriul Republicii Moldova*. Chișinău: Arc, 2001, 446 p. ISBN 9975-61-179-6.
3. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. *Republica Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului în anul 2020*. Notă analitică, Chișinău, 2021 [online]. 13 p. [citată la 02 februarie 2021]. Disponibil: <https://crjm.org/wp-content/uploads/2021/01/Nota-analitica-CEDO-2021.pdf>
4. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. *Republica Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului în anul 2019*. Notă analitică, Chișinău, 2020 [online]. 24 p. [citată la 20 martie 2020]. Disponibil: <https://crjm.org/wp-content/uploads/2020/01/Nota-analitica-CtEDO-2019.pdf>
5. CHIRIAC, Sergiu, GHENCIU, Nicolae, MOCANU, Victor. *Comentariu al practicii judiciare de repertoriu funciar. Aspecte teoretico-practice*. Chișinău: Agenția pentru susținerea învățământului juridic și a organelor de drept, Ulysee, 2002. 331p. ISBN 9975-9663-6-5.
6. CTITOR, Natalia. *Esența dreptului de proprietate privată și reglementarea acestuia în Republica Moldova*. Tz de doctor în drept. Chișinău, 2015. 168 p.
7. Curtea Constituțională. *Hotărârea nr. 23 din 25 iulie 2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 27 din Legea nr. 151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental (acțiunea în regres) (Sesizările nr. 25g/2016 și 57g/2016)* [online]. 22 p. [citată la 23 februarie 2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h2325072016roe96.pdf>
8. Curtea Constituțională. *Raport comparativ cu privire la jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova și a Curții Europene a Drepturilor Omului*. Chișinău, 2017, [online]. pag. 13. [citată la 25 martie 2020] Disponibil: http://constcourt.md/public/files/file/suport_ue_cc/Com_Rep_ROM.pdf
9. Curtea Europeană a Drepturilor Omului. *Hotărârea în cauza Oferta Plus SRL contra Moldovei din 12 februarie 2008* (cererea nr. 14385/04) <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22oferta%22%2C%22languageisocode%22%3A%22RUM%22%2C%22appno%22%3A%2214385%2F04%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-112865%22%7D>
10. Curtea Europeană a Drepturilor Omului. *Hotărârea în cauza Ojog și alții contra Moldovei cu privire la satisfacția echitabilă din 18 februarie 2020*. (cererea nr. 1988/06) [online]. [citată la 23 ianuarie 2016]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22%3A%22document%22%2C%22itemid%22%3A%22001-201134%22%7D>
11. Curtea Europeană a Drepturilor Omului. *Hotărârea în cauza Unistar Ventures GMBH contra Moldovei din 09 decembrie 2008* (cererea nr. 19245/03) [online]. [citată la 01 iunie 2016]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22unistar%22%2C%22languageisocode%22%3A%22RUM%22%2C%22appno%22%3A%2219245%2F03%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-112866%22%7D>
12. Curtea Supremă de Justiție. *Raport de activitate al Curții Supreme de Justiție pentru anul 2018*. [online]. 46 p. [citată la 23 ianuarie 2020]. Disponibil: http://csj.md/images/Raport_CSJ.pdf
13. CUȘMIR, Carolina. *Asigurarea constituțională a dreptului la proprietate: Elemente comparate*. Tz de doctor în drept. Chișinău, 2006. 153 p.
14. DUȚU, Andrei. *Dreptul de proprietate și exigențele protecției mediului*. În: *Studii și Cercetări Juridice*. 2012, nr. 3. pp. 269-331. ISBN 2284-9394.
15. FAVOREU, Louis, GAÏA, Patrick et autres. *Droit constitutionnel*. 4e édition. Paris: Dalloz, 2001, 776 p. ISBN 9782247043200.

16. GRIMONPREZ, Benoît. *La fonction environnementale de la propriété*. [online]. 14 p. [citată la 03 martie 2021]. Disponibil: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01574823/document>
17. GUCEAC, Ion. Constituționalismul și statul de drept în Republica Moldova. Realități și perspective. În: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*. 2017, nr. 3. pp. 78-85. ISSN 1857-0461.
18. Guvernul Republicii Moldova. *Notă informativă privind examinarea petițiilor adresate Guvernului și audiența cetățenilor în cadrul Cancelariei de stat pentru anul 2019* [online]. 3 p. [citată la 20 octombrie 2020] Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/nota_anuala.2019.pdf
19. IACUB, Irina. Interpretarea Constituției: Între necesitate, limite și riscuri. În: *Revista Națională de Drept*. 2020, nr. 4-6, pp. 53-74. ISSN 1811-0770.
20. Juriștii pentru Drepturile Omului. *Moldova rămâne la CtEDO și în 2019: suntem în top cinci după numărul de cereri raportat la populația țării*. [citată la 20 martie 2020] Disponibil: <https://www.lhr.md/ro/2020/01/moldova-ramane-in-top-la-ctedo-si-in-2019-ramanam-in-top-cinci-dupa-numarul-de-cereri-raportat-la-populatia-tarii/>
21. KARADJOVA, Mariana. *La protection du droit de propriete au niveau europeen e son importance pour l'harmonisation des pratiques des cours constitutionnelles*. [online]. 53 p. [citată la 25 februarie 2021] Disponibil: <https://www.nato.int/acad/fellow/96-98/karadjov.pdf>
22. Legea, nr. 166 din 11 iulie 2012, pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020”. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 245-247, art. 791 din 30 noiembrie 2012.
23. OJOGA, Mariana. Exigențele exercitării măsurii confiscării în raport cu dreptul la proprietate. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2020, nr. 3, pp. 33-38, ISSN 1857-2405.
24. OJOGA, Mariana Condițiile exercitării restrângerii dreptului la proprietate. În: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei. Viziuni ale tinerilor cercetători: materialele ediției a 6-a conferinței științifice a doctoranzilor (cu participare internațională)*, 15 iunie 2017. Vol. II. Chișinău: Universitatea Academiei de Științe a Moldovei, 2017, pp. 182-187. ISBN 978-9975-108-17-1.
25. OJOGA, Mariana. Controlul european și constituțional al măsurilor de impozitare în raport cu dreptul la proprietate. În: *Revista Națională de Drept*, 2020, nr. 7-8 (237-239), pp. 151-159. ISSN 1811-0770.
26. OJOGA, Mariana. Condițiile exercitării exproprierii și implicațiile acesteia asupra dreptului de proprietate. În: *Perspectivelor și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației: materialele Conferinței științifice internaționale, 7 iunie 2017*, vol. I. Cahul: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, 2017, pag. 77-81, ISBN 978-9975-88-007-7.
27. OJOGA, Mariana. Implicațiile impozitelor și taxelor asupra dreptului la proprietate prin prisma jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. În: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători: materialele ediției a 7-a ale Conferinței științifice cu participare internațională*, 15 iunie 2018, Chișinău: Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”, 2018, pp. 211-217, ISBN 978-9975-108-46-1.
28. OJOGA, Mariana. Rolul Curții Constituționale în garantarea dreptului la proprietate. În: *Legea și Viața*, 2020 nr. 8-9 (344-345), pp. 28-33 ISSN 1810-3081.
29. Parlamentul Republicii Moldova. *Raportul Direcției petiții și audiențe privind examinarea, analiza tematică și sistematizarea rezultatelor examinării petițiilor în perioada 1 ianuarie–31 decembrie 2020* [online]. 16 p. [citată la 27 mai 2021] <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=g0%2b%2fpPmerIk%3d&tabid=109&language=ro-RO>
30. SÎMBOTEANU, Aurel. Coraportul dintre reformarea administrației publice și asigurarea drepturilor și libertăților omului. În: *Locul și rolul organelor administrației publice în asigurarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului: tezele conferinței științifice internaționale din 11 decembrie 2003*. Chișinău: Academia de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova, 2004. pp. 47-53. ISBN 9975-9688-5-6.

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI

Articole în reviste științifice

în reviste din străinătate recunoscute

1. Restrângerea dreptului fundamental la proprietate: concept și clasificare. În: *ISCIENCE.IN.UA «Актуальные научные исследования в современном мире»*, nr. 7 (63), partea 6, 2020, ISSN 2524-0986. pp. 11-16; *aprox. 0,38 c.a.* Disponibil: https://drive.google.com/file/d/1_fJTLPUlLzWh0JLKUTZF8F4qwDVdNtbV/view

2. Compatibilizarea jurisprudenței Republicii Moldova cu cea europeană în materia dreptului la respectarea bunurilor. În: *Dreptul (România), Categoria B+*, nr. 12, 2020, ISSN 1018-0435, pp. 35-38; *aprox. 2,3 c.a.*

3. Guarantee of the right to property by the judicial authority from the perspective of european standards. În: *International Conference European union's history, culture and citizenship*, 13 th edition, Pitești, (România), 21 May 2021, ISSN online 2360- 395X, ISSN 2360 -1841, ISSN-L 2360-1841; pp. 333-352; *aprox. 0,97c.a.* Disponibil: https://www.upit.ro/document/162342/e-book_iccu2021.pdf

în reviste din Registrul Național al revistelor de profil, cu indicarea categoriei

1. Rolul Curții Constituționale în garantarea dreptului fundamental la proprietate. În: *Legea și Viața, Categoria C*, nr. 8-9, (344-345), 2020, ISSN 1810-309X, pp. 28-33; *aprox. 0,83 c.a.* Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/28-33_20.pdf

2. Autoritatea legislativă-prim gardian al dreptului la proprietate. În: *Administrare Publică, Categoria B*, nr. 3(2020), ISSN 1813-8489. pp. 123-128, *aprox. 0,5 c.a.* Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/123-128_10.pdf

3. Controlul european și constituțional al măsurilor de impozitare în raport cu dreptul la proprietate. *Revista Națională de Drept, Categoria B*, 2020, nr. 7-9 (237-239), pp. 151-159. ISSN 1811-0770, *aprox.0,88 c.a.* Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/151-159_3.pdf

4. Exigențele măsurii confiscării în raport cu dreptul la proprietate. În: *Revista Institutului Național al Justiției, Categoria B*, 2020, nr. 3 (54), pp. 33-38, ISSN 1857-2405, *aprox. 0,9 c.a.* Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/33-38_15.pdf

Total articole în reviste științifice: 6,76 c.a.

Articole în culegeri științifice

în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova)

1. Rolul autorităților publice din Republica Moldova în garantarea dreptului la proprietate. În: *Consolidarea administrației publice locale: instrumente și mecanisme: materialele conferinței internaționale științifico-practică, 3-4 decembrie 2015*. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2015. pp. 229-234. ISBN 978-9975-115-86-5. *aprox. 0,44 c.a.*

2. Condițiile exercitării exproprierii și implicațiile acesteia asupra dreptului la proprietate. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației: materialele conferinței științifice internaționale, 7 iunie 2017*, vol. I. Cahul: Universitate de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, 2017 pp. 77-82. ISBN 978-9975-88-007-7. *aprox. 0,58 c.a.* Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/77_81_Conditiile%20exercitarii%20exproprierii%20si%20implicatiile%20acesteia%20asupra%20dreptului%20la%20proprietate_0.pdf

în lucrările conferințelor științifice naționale cu participare internațională

1. Dreptul fundamental la proprietate în condițiile constituționalismului contemporan. În: *Interacțiunea dreptului național și internațional în realizarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului: materialele mesei rotunde cu participare internațională consacrată zilei*

internaționale a drepturilor omului, Chișinău, 10 decembrie 2014. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2015 pp. 316-331. ISBN 978-9975-115-68-1. aprox. 0,86 c.a.

2. Condițiile exercitării restrângerii dreptului la proprietate. În: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei. Viziuni ale tinerilor cercetători: materialele ediției a 6-a conferinței științifice a doctoranzilor (cu participare internațională)*, 15 iunie 2017. Vol. II. Chișinău: Universitatea Academiei de Științe a Moldovei, 2017 pp. 182-187. ISBN 978-9975-108-17-1. aprox. 0,37 c.a. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/182--187.pdf

3. Implicațiile impozitelor și taxelor asupra dreptului la proprietate prin prisma jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. În: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei. Viziuni ale tinerilor cercetători: materialele ediției a 7-a conferinței științifice a doctoranzilor (cu participare internațională)*, 15 iunie 2018. Vol. II. Chișinău: Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”, 2018. pp. 211-217. ISBN 978-9975-108-46-1. aprox. 0,5 c.a. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/211-217.pdf

în lucrările conferințelor științifice naționale

1. Mecanisme și instrumente privind garantarea dreptului fundamental la proprietate în Republica Moldova și în regiunea transnistreană. În: *Redimensionarea valorilor democratice în condițiile societății informaționale: materialele manifestării științifice naționale, 7-8 decembrie 2017. Chișinău: Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juridice și Politice, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 2018. pp. 374-393. ISBN 978-9975-3178-4-9. aprox. 1 c.a. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/374-393.pdf*

Total articole în culegeri științifice: 3,75 c.a.

Teze în culegeri științifice

în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova)

1. Garantarea realizării dreptului fundamental la proprietate. În: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători: materialele conferinței științifice internaționale a doctoranzilor, 10 martie 2015. Chișinău: Academia de Științe a Moldovei, 2015. pp. 157. ISBN 978-9975-3036-4-4. aprox. 0,05 c.a. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/157-157_0.pdf*

2. Particularitățile asigurării dreptului fundamental la proprietate de către autoritățile publice din Republica Moldova. În: *Teoria și practica administrării publice: materialele conferinței științifico-practice cu participare internațională, 22 mai 2015. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2015. pp. 261-263. ISBN 978-9975-3019-3-0. Coautor: Ojoga Andrei. aprox. 0,25 c.a. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/261-263_3.pdf*

Total teze în culegeri științifice: 0,3 c.a.

Total lucrări științifice: 10,81 c.a.

ADNOTARE

OJOGA Mariana, Garantarea realizării dreptului la proprietate de către autoritățile publice din Republica Moldova, teză de doctor în drept, Chișinău, 2022

Structura tezei: Introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 591 de titluri, 178 de pagini text de bază, 13 anexe. Rezultatele obținute au fost publicate în 15 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: dreptul la proprietate, natura juridică a dreptului la proprietate, mecanism de garantare a dreptului la proprietate, condițiile restrângerii exercițiului dreptului la proprietate, autoritatea legislativă, autoritatea executivă, autoritatea judecătorească, Curtea Constituțională, Avocatul Poporului.

Scopul și obiectivele lucrării. *Scopul:* analiza activității autorităților publice (legislative, executive, judecătorești și altele), implicate în procesul de garantare a dreptului la proprietate prin identificarea lacunelor legislative, jurisprudențiale și administrative, care în final contribuie la violarea dreptului garantat de art. 46 din Constituție. *Obiectivele:* (1) analiza literaturii de specialitate în vederea fundamentării doctrinei a naturii juridice a dreptului la proprietate și a identificării relației puterii de stat cu dreptul în discuție; (2) cercetarea cadrului normativ și studierea jurisprudenței Curții Constituționale pe tărâmul art. 46 din Constituție în vederea: i) evaluării stadiului de implicare a Republicii Moldova în garantarea dreptului la proprietate; ii) identificării elementelor structurale ale mecanismului de garantare a drepturilor fundamentale în vederea evaluării suficienței și eficienței acestora în garantarea dreptului la proprietate; iii) aprecierii sferei de autonomie a autorităților publice în implementarea măsurilor de restrângere a dreptului la proprietate, și iv) depistării mijloacelor de responsabilizare a persoanelor vinovate de încălcarea dreptului la proprietate; (3) examinarea activității autorităților responsabile de aplicarea legii (autoritatea executivă și cea judecătorească) și studierea practicii CtEDO în spețele contra Moldovei în care s-a constatat încălcarea art. 1, Protocolul nr. 1 la Convenție, pentru a identifica cauzele și autoritățile publice responsabile de violarea dreptului la proprietate; (4) formularea unor propuneri de *lege ferenda*, care vizează consolidarea mecanismului de garantare a dreptului la proprietate și responsabilizarea persoanelor vinovate de încălcarea dreptului respectiv și a unor recomandări în vederea optimizării activității unor autorități publice, care în final vor contribui la reducerea numărului de încălcări ale dreptului la proprietate.

Noutatea și originalitatea științifică: sistematizarea abordărilor teoretice și practice referitoare la condițiile restrângerii dreptului fundamental la proprietate; identificarea sferei de autonomie a autorităților publice în instituirea măsurilor de restrângere; depistarea cauzelor și autorităților publice responsabile de încălcarea art. 1, Protocolul nr. 1 la Convenție; identificarea unor noi mijloace de consolidare a mecanismului de garantare a dreptului la proprietate și de responsabilizare a persoanelor vinovate de încălcarea acestui drept.

Rezultatele obținute care pot contribui la soluționarea unei probleme științifice importante constau în formularea unor propuneri de *lege ferenda* în vederea consolidării mecanismului de garantare a dreptului la proprietate și responsabilizării persoanelor vinovate de încălcarea acestui drept și a unor recomandări pentru optimizarea activității unor autorități publice, ceea ce în final va contribui la reducerea numărului de încălcări a dreptului la proprietate.

Semnificația teoretică constă în: identificarea premiselor constituționalizării dreptului la proprietate; stabilirea naturii juridice a dreptului la proprietate; sistematizarea abordărilor teoretice și practice referitoare la condițiile restrângerii dreptului fundamental la proprietate.

Valoarea aplicativă. Rezultatele obținute pot contribui la aplicarea corectă și unitară de către exponenții autorităților publice a cadrului normativ al proprietății și la evitarea unor noi condamnări a Republicii Moldova pentru violarea art. 1, Protocolul nr. 1 la Convenție.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele științifice obținute pot fi implementate în domeniul științific, educativ, legislativ, jurisprudențial și economic.

ANNOTATION

OJOGA Mariana, Guaranteeing the realization of the property right by the public authorities of the Republic of Moldova, doctoral thesis in law, Chisinau, 2022

Thesis structure: Introduction, 3 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 591 titles, 178 pages of basic text, 13 annexes. The obtained results were published in 15 scientific papers.

Keywords: right to property, legal nature of the right to property, mechanism for guaranteeing the right to property, conditions of restriction of the right to property, legislative and executive authority, judicial authority, Constitutional Court, Ombudsman.

Purpose and objectives of the paper. *Purpose:* analysis of the activity of public authorities (legislative, executive, judicial and others) responsible for ensuring the realization of the right to property, by identifying legislative, jurisprudential and administrative gaps, which ultimately contribute to violating the right guaranteed by art. 46 of the Constitution. *Objectives:* (1) analysis of the literature to determine the legal nature of the right to property and to identify the relationship of state power with the right in question; (2) researching the normative framework and studying the jurisprudence of the Constitutional Court in the field of art. 46 of the Constitution to: i) assessing the stage of involvement of the Republic of Moldova in guaranteeing the right to property; ii) identify the structural elements of the mechanism for guaranteeing fundamental rights in order to assess their sufficiency and effectiveness in guaranteeing the right to property; iv) determine the sphere of autonomy of public authorities in implementing measures to restrict the right to property; (3) the examination of the activity of the public authorities responsible for the application of the legal framework (executive and judicial authority) and the study of the ECtHR practice in cases against Moldova of conviction for violation of art. 1, Protocol no. 1 to the Convention, in order to identify the causes and public authorities responsible for the violation of the right to property; (4) the formulation of proposals for the law *ferenda*, in order to strengthen the mechanism for guaranteeing the right to property and empowering responsible for the violation of that right and some recommendations in order to optimize the activity of some public authorities.

The scientific novelty and originality of the paper consists in: systematization of theoretical and practical approaches to the conditions of restriction of the fundamental right to property; identifying the sphere of autonomy of public authorities in establishing restrictive measures; finding the causes and public authorities responsible for the violation of art. 1, Protocol no. 1 to the Convention; identifying new means of strengthening the mechanism for guaranteeing the right to property and new means of holding those responsible for violating this right.

The obtained results that contribute to the solution of an important scientific problem consist in the formulation of proposals of *lege ferenda* in order to strengthen the mechanism of guaranteeing the right to property and of some recommendations that will contribute to the efficiency of the activity of some public authorities.

Theoretical significance: identifying the premises for the constitutionalization of the right to property; establishing the legal nature of the right to property; systematization of theoretical and practical approaches to the conditions of restricting the fundamental right to property.

Application value. The obtained results can contribute to the correct and unitary application by the exponents of the public authorities of the normative framework of the property and to the avoidance of new convictions of the Republic of Moldova for violating art. 1, Protocol no. 1 to the Convention.

Implementation of scientific results. The scientific results obtained can be implemented in the scientific, educational, legislative, jurisprudential and economic fields.

АННОТАЦИЯ

ОЖОГА Мариана, Гарантия реализации права собственности органами государственной власти, Диссертация на соискание учёной степени доктора права, Кишинэу, 2022

Структура диссертации: Введение, 3 главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 591 наименований, 178 страницы основного текста, 13 приложений. Полученные результаты опубликованы в 15 научных статьях.

Ключевые слова: право собственности, правовая природа права собственности, гарантия права, механизм гарантии права собственности, условия ограничения права собственности, законодательная и исполнительная власть, судебная власть, Конституционный суд, народный адвокат.

Цель и задачи диссертации. *Цель:* анализ деятельности органов государственной власти, ответственных за обеспечение реализации права собственности, путем выявления законодательных, судебных и административных пробелов, которые в конечном итоге способствуют нарушению права, гарантированного ст. 46 Конституции. *Задачи:* (1) анализ специальной литературы в целях определения правовой природы права собственности и выявления отношения государственной власти к рассматриваемому праву; (2) исследование нормативной базы и изучение судебной практики Конституционного суда в области статьи 46 Конституции с целью: i) оценить стадию участия Республики Молдова в обеспечении права собственности; ii) определение структурных элементов механизма гарантирования основных прав с целью оценки их достаточности и эффективности в обеспечении права собственности; iii) оценка сферы самостоятельности органов государственной власти в реализации мер по ограничению права собственности; (3) рассмотрение деятельности правоохранительных органов и изучение практики ЕСПЧ по делам против Молдовы, в которых допущено нарушение ст. 1, Протокол №. 1 к Конвенции, в целях выявления причин и государственных органов, ответственных за нарушение права собственности; (4) выработка законодательных предложений, направленных на усиление механизма гарантирования права собственности и привлечения к ответственности за нарушение этого права и некоторых рекомендаций по оптимизации деятельности отдельных органов государственной власти.

Научная новизна и оригинальность: систематизация теоретических и практических подходов к условиям ограничения права собственности; определение сферы самостоятельности органов государственной власти в установлении ограничительных мер; установление причин и государственных органов, ответственных за нарушение ст. 1, Протокол №. 1 к Конвенции.

Полученные результаты способствуют решению важной научной проблемы заключаются в формулировании предложений *lege ferenda* с целью усиления механизма гарантирования права собственности и привлечения к ответственности виновных в нарушении этого права и некоторых рекомендаций по оптимизации деятельности некоторых органов государственной власти, что, наконец, поможет снизить количество нарушений права собственности.

Теоретическое значение состоит в: выявлении предпосылок конституционализации права собственности; установление правовой природы права собственности; систематизация теоретических и практических подходов к условиям ограничения основного права собственности.

Прикладное значение. Полученные результаты могут способствовать правильному и единообразному применению представителями органов государственной власти нормативно-правовой базы собственности.

Внедрение полученных результатов. Полученные научные результаты могут быть внедрены в научную, образовательную, законодательную, юридическую и экономическую сферы.

OJOGA MARIANA
GARANTAREA REALIZĂRII DREPTULUI FUNDAMENTAL LA PROPRIETATE DE
CĂTRE AUTORITĂȚILE PUBLICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

SPECIALITATEA: 552.01 – DREPT CONSTITUȚIONAL

Rezumatul tezei de doctor

Aprobat spre tipar: 11.02.2022
1/16 Hârtie ofset. Tipar ofset.
Coli de tipar:

Formatul hârtiei 60x84
Tirajul 25 ex
Comanda nr.:
